

SOĞUK SAVAŞ SONRASI KARADENİZ'DE GÜVENLİK POLİTİKALARI ve TÜRK-RUS İLİŞKİLERİ

Turko-Russian Relations and Security Policies in the Black Sea After the Cold War

Bahadır Bumin ÖZARSLAN*

ÖZET

Karadeniz, tarihin her döneminde stratejik öneme sahip bir bölge olmuştur. Bu sebeple bölgedeki güvenlik algılamaları, her zaman için hassas dengelere dayanmıştır. Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkan yeni güvenlik denklemi, Karadeniz'de de etkisini göstermiştir. Bölgenin güçlü devletleri Türkiye ve Rusya Federasyonu (RF), Karadeniz'deki güvenlik politikalarını yenileyerek müttefik hâline gelmişlerdir. Bu ittifakın karşısında ise Amerika Birleşik Devletleri (ABD) yer almıştır. ABD'nin ve RF'nin Soğuk Savaş sırasındaki rekabeti, Karadeniz'de yeni dönemde de devam etmektedir ancak Türkiye açısından bakıldığında Karadeniz örneği, yeni ve daha bağımsız bir politikanın belirlenmesi anlamına gelmektedir. Bu yeni "Ankara merkezli" politika, başarılı bir hamle olarak değerlendirilebilir.

Anahtar Kelimeler: Karadeniz, güvenlik, Soğuk Savaş, Türkiye, RF, ABD

ABSTRACT

Black Sea is a region which has strategic importance in every era of history. Therefore, security perceptions in the region have always leaned to critical balances. New security equation emerged after the Cold War, has also indicated its effect in Black Sea. Türkiye and Russian Federation (RF), powerful states of the region, have become allies by renewing their security policies on Black Sea. United States of America (USA) has been an opposing state against this alliance. The competition of USA and RF during the Cold War has been going on also in the new period but in terms of Türkiye, the sample of Black Sea means as determining a new and more independent policy. This new "Ankara-based" policy may be evaluated as a successful lunge.

Keywords: Black Sea, security, Cold War, Türkiye, RF, USA

* Dr., Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dünyası Sosyal, Ekonomik ve Siyasal İlişkiler Ana Bilim Dalı Araştırma Görevlisi.

Tarihin en eski dönemlerinden itibaren gerek deniz alanı gerekse bu alan çevresindeki kara parçası üzerinde büyük çekişmelerin yaşandığı Karadeniz ve Karadeniz Bölgesi, Avrupa ve Asya kıtalarının ortasında yer alan konumuyla oldukça stratejik bir öneme sahiptir. Bir yandan İstanbul ve Çanakkale Boğazları aracılığıyla Akdeniz'e, Atlantik Okyanusu'na ve Afrika kıtasına açılmakta, öbür yandan da Tuna, İdil (Volga), Özü (Dinyeper) ve Ten (Don) nehirleri yoluyla Baltık Denizi'ne ve Hazar Denizi'ne ulaşarak Avrupa ve Türkistan (Orta Asya) içine kadar etki alanını genişletmektedir. Her dönem önemini muhafaza eden Karadeniz Bölgesi, İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra başlayan Soğuk Savaş yıllarında da iki ayrı blokun çekişme alanlarından birini teşkil etmiştir. Batı Bloku içinde yer alan NATO üyesi Türkiye ile Doğu Bloku'nun lideri konumundaki Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ve diğer Varşova Paktı üyeleri, Karadeniz kıyılarını adeta paylaşarak birbirlerinin egemenlik alanını kabullenmişlerdir. Bu dönemde, Karadeniz'in güney kıyıları Türkiye eliyle NATO tarafından kontrol edilirken kuzey, doğu ve batı kıyıları SSCB ve diğer Varşova Paktı üyelerinin denetimi altında olmuştur.

Soğuk Savaş'ın bitişiyle birlikte başlayan yeni dönem, uluslararası ilişkilerde önemli siyasî gelişmelerin ortaya çıktığı bir dönemdir. İki kutuplu dünya düzeninden tek kutupluluğa doğru geçişin başladığı; küreselleşme olgusunun yeryüzünün her köşesini etki altına aldığı; geçerli siyasî, ekonomik ve sosyo-kültürel tanımlarda anlam kaymalarının veya değişikliklerin yaşandığı bu dönemde, Doğu Bloku'na bağlı Doğu Avrupa devletlerinde komünist sistem çökmüş ve SSCB'nin dağılma süreci başlamıştır. Soğuk Savaş döneminin diğer tarafı olan Batı Bloku ise bu gelişmeler karşısında, yeni bir tutum takınmıştır. Doğu Bloku içindeki devletleri, özellikle coğrafi ve sosyo-kültürel açıdan Batı Bloku'nun etki alanı içinde yer alan Merkezî ve Doğu Avrupa devletlerini Batı'ya ekleme çabaları da belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştır¹.

Değişim sürecinin hızlı olduğu bu dönemde, Karadeniz Havzası'ndaki devletler de çeşitli arayışlara girmiştir. Bölgenin iki önemli devletinden biri olan SSCB, ham madde ve enerji kaynakları açısından sahip olduğu zenginliği savunma ve uzay sanayisi alanlarına yönettiren özellikle tüketim mallarına yönelik yatırımları göz ardı etmiştir. Bu bölgedeki diğer büyük devlet Türkiye ise SSCB'nin ihtiyaç duyduğu gıda ve tüketim mallarına sahip-

¹ Bkz. E. G. Кутовой; **Черноморское Экономическое Сотрудничество: Вчера, Сегодня, а Завтра?**, Кубанский государственный университет, Краснодар 2004 (YE. G. Kutovoy; **Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü: Dün, Bugün, ya Yarın?**, Kuban Devlet Üniversitesi, Krasnodar 2004), s. 6-10; Çağrı Erhan, "Türkiye ve Bölgesel Örgütler", **Beş Deniz Havzasında Türkiye**, (Derleyenler: Mustafa Aydın/Çağrı Erhan), Siyasal Kitabevi, Ankara 2006, s. 407; Alâeddin Yalçınkaya, **Kafkasya'da Siyasi Gelişmeler: Etnik Düğümünden Küresel Kördüğümüne**, Lalezar Kitabevi, Ankara 2006; s. 253; Uğur Özgöker, **Uluslararası Siyasi, Askeri ve Ekonomik Örgütler**, Der Yayınları, İstanbul 2006, s. 143; Emel G. Oktay, "Türkiye'nin Avrasya'da Çok Taraflı Girişimlerine Bir Örnek: Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü", **Türkiye'nin Avrasya Macerası 1989-2006 (Avrasya Üçlemesi II)**, (Derleyen: Mustafa Aydın), Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2007, s. 217; Göknil Erbaş, "Karadeniz'in Artan Önemi ve Türk Dış Politikasına Etkileri", **21. Yüzyılda Çağdaş Türk Dış Politikası ve Diplomasisi**, (Editör: Hasret Çomak), Umuttepe Yayınları, Kocaeli 2010, s. 161

ken sanayi alanında atılım yapmak için ise ham madde ve enerji kaynaklarına ihtiyaç duymuştur. Bölgenin diğer devletleri için de benzeri şartlar söz konusu olmuştur. Bu şartlar, Karadeniz Havzası'ndaki devletler arasında ekonomik bir işbirliği için elverişli bir ortam oluşturmuştur². Ayrıca, Doğu Avrupa devletlerinin Doğu Bloku'ndan ayrılmalarının ardından, bu devletlerin ihtiyaçlarında ve algılamalarında yeni seçenekler ortaya çıkmış; çoğulcu demokratik hayata, insan haklarına, temel özgürlüklere ve serbest piyasa ekonomisine dayalı bir ilerleme kaydetme arzusu doğmuştur. Ekonomik güç, bu devletler için daha ön plana çıkmıştır. Kendi geleceklerini özgürce belirleyerek birbirleriyle ve komşularıyla olan ilişkilerini yeniden düzenlemek isteyen bu devletler, yeni ve çok taraflı ortaklıklar kurmayı amaçlamışlardır. Batı ile işbirliği içine girerek Batı'ya kayma eğilimine sahip olan bu devletlerle ilişkileri geliştirmek için Batılı büyük devletler açısından elverişli bir ortam ortaya çıkmıştır³.

² Bkz. Canan Balkır, **Karadeniz Ekonomik İşbirliği Bölgesi (KEİB) Ekonomik Bir Değerlendirme**, Türk Sanayici ve İşadamları Derneği, Yayın No. TÜSİAD-T/93, 5-159, İstanbul 1993, s. 19; Fikriye Akoğlu, **Karadeniz Ekonomik İşbirliği Üyesi Ülkeler Arasındaki Başlıca Siyasal Anlaşmazlıklar ve Bu Anlaşmazlıklar Çerçevesinde Karadeniz Ekonomik İşbirliği'nin Geleceği**, Türkiye Büyük Millet Meclisi Dış İlişkiler ve Protokol Müdürlüğü, Ankara 1994, s. 10; Meltem Duran, **Karadeniz Ekonomik İşbirliği Ülkeleri Arasındaki Ticaretin Gelişmemesinin Nedenleri ve Çözüm Önerileri**, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın No: 2004-61, İstanbul 2004, s. 9; Bilge Buttannı, **Bölgesel Güç Karadeniz**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2004, s. 189; Hakan Altıntaş, "KEİB: Karadeniz Ekonomik İşbirliği", **Uluslararası Örgütler ve Türkiye**, (Editörler: Şaban H. Çalış/Birol Akgün/Önder Kutlu), Çizgi Kitabevi, Konya 2006, s. 639-640

³ Bkz. Tanış Bleda, "Black Sea Economic Cooperation", **Turkish Review Quarterly Digest**, Spring 1991, Vol. 5, No. 23, s. 17-18; Levent Bilman, "The Regional Cooperation Initiatives in Southeast Europe and the Turkish Foreign Policy", **Perceptions**, Volume III, Number 3, September - November 1998, s. 68-69; Oleksandr Pavluk, "The Black Sea Economic Cooperation: Will Hopes Become Reality?", **Subregional Cooperation in the New Europe: Building Security, Prosperity and Solidarity from the Barents to the Black Sea**, (Editor: Andrew Cottey), MacMillan Press Ltd., London 1999, s. 129; Serdar Sayan, "The Contribution of the Black Sea Economic Cooperation Organisation to Regional Development", **South-East Europe Review for Labour and Social Affairs**, Issue: 02/2002, s. 25; Emin Ertürk, **Uluslararası İktisadi Birleşmeler: Teori ve Türkiye'nin İçinde Bulunduğu İktisadi Birleşme Hareketleri (Gatt-1947, Gatt-1994, WTO, AB, ECO, KEİB, ICO)**, VİPAŞ AŞ, Bursa 2002, s. 321; Oleksandr Pavluk, "Introduction", **The Black Sea Region: Cooperation and Security Building**, (Editors: Oleksandr Pavluk/Ivanna Klympush-Tsintsadze), EastWest Institute (EWI), New York 2004, s. 3-4; Kutovoy, s. 11, 110-119; Kemal Çiftçi, "Karadeniz'in Değişen Stratejik Konumu ve Türkiye", **Uluslararası Mücadelenin Yeni Odağı Karadeniz**, (Derleyenler: Osman Metin Öztürk/Yalçın Sarıkaya), BRC Basım, Ankara 2005, s. 167; Hasan Kanbolat, "Pax Ottomana'dan Pax Americana'ya mı? Karadeniz'in Değişen Jeopolitiği", **Stratejik Analiz**, Nisan 2006, S. 72, s. 25; Rıdvan Karluk, **Küreselleşen Dünyada Uluslararası Kuruluşlar**, Beta Basım, İstanbul 2007, s. 549; Ahmet Davutoğlu, **Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu**, Küre Yayınları, İstanbul 2010, s. 277-278

Karadeniz’de yeni oluşan dengeler, çok boyutlu değişiklikleri de beraberinde getirmiştir. “Blok siyaseti”nin sona ermesinin en önemli sonuçlarından biri de yeni güvenlik politikalarının ortaya çıkmasıdır. SSCB’nin dağılmasının ardından mirasçısı durumundaki Rusya Federasyonu (RF)’nun güvenlik algısı, ortaya çıkan yeni düzene göre, denklemi oluşturan eski/yeni etkenler dikkate alınarak şekillenmiştir ki bunun yansıdığı alanlardan biri de Karadeniz’dir. Aynı durum, Soğuk Savaş’ta Batı Bloku’nun lideri durumundaki Amerika Birleşik Devletleri (ABD) için de geçerlidir. ABD’nin Karadeniz’e yönelik politikaları da yeni jeopolitikten kaynaklanan gerekçelerle yeni bir boyutta ve anlayışla oluşturulmuştur. 11 Eylül 2001’de ABD’de gerçekleştirilen saldırılar da Karadeniz’deki politikaların şekillendirilmesinde, özellikle ABD ve RF açısından önemli bir rol oynamıştır. Bu devletler, bir yandan iç güvenliğe yönelik tutumlarını sertleştirmişler; diğer yandan da iç güvenlik anlayışının bir izdüşümü olarak hedef coğrafyalara yönelik bakış açılarını daha da keskinleştirmişlerdir.

Türkiye de Soğuk Savaş yıllarında Batı Bloku’nda yer almaktan kaynaklanan güvenlik politikalarını gözden geçirmiş ve coğrafi alanlara göre değişik stratejiler belirlemiştir. Türkiye açısından değişikliklerin en belirgin olduğu coğrafyalardan biri de yine Karadeniz’dir. Türkiye’nin ve RF’nin Soğuk Savaş’tan kalma güvenlik algılarını değiştirmeleri, Karadeniz özelinde, bazı konularda “**çatışma**” yerine “**çakışma**”yı doğurmuş ve tarihî Türk-Rus çekişmesi yerini, yer yer Türk-Rus ittifakına bırakmıştır. Doğal olarak bu durum, yeni uluslararası düzenin tek lideri olma iddiasındaki ABD’nin dikkatinden kaçmamış ve ABD’nin Karadeniz’e yönelik stratejisinin oluşmasında, bu yeni ve sıra dışı durum da önem arz etmiştir. ABD de benzeri bir tutumla kendi politikalarına uyum sağlayacak olan ve eski Doğu Bloku cephesi mensuplarından yeni müttefikler edinmiştir. Bir anlamda, roller tersine dönmüştür. Bu çalışmada, Soğuk Savaş sonrası Karadeniz’deki yeni güvenlik algılaması ele alınarak ABD’nin Karadeniz üzerindeki hedeflerine karşı oluşan Türk-Rus birlikteliği değerlendirilecektir. Çalışmada, Türkiye ile RF arasında mevcut olan ya da ortaya çıkabilecek sorunlar ele alınmayacak; çeşitli konularda ortaya çıkan ve Türk-Rus ittifakı olarak nitelendirilen üst düzey işbirliği, bu sorunlardan bağımsız olarak ele alınacaktır.

1. KARADENİZ’DE YENİ GÜVENLİK ANLAYIŞI ve TÜRKİYE

Soğuk Savaş’ın sona ermesinin önemli yansımalarından biri de Karadeniz Havzası’nda geçerli olan güvenlik anlayışındaki değişikliklerdir. Soğuk Savaş esnasında, Türkiye’nin kıyıları dışında kalan bölüm Doğu Bloku’nun bir parçasıdır. Doğu Bloku’nun lideri durumundaki SSCB’nin bizzat kendi kıyılarının bulunduğu Karadeniz’de Türkiye, tek başına Batı Bloku’nu temsil etmektedir. Tarihî açıdan ise yalnızca Karadeniz Havzası’nda değil, genel olarak bu bölgeyi de içine alan ama daha geniş bir coğrafi alanda Türk-Rus rekabeti/çekişmesi söz konusu olmuştur. Doğal olarak Karadeniz’de, bu durumun ortaya çıkardığı özel bir güvenlik algısı/psikolojisi vardır. Soğuk Savaş’ın bitişi, işte bu algıyı/psikolojiyi büyük ölçüde değiştirmiştir⁴. Zira SSCB’nin ve Varşova Pakti’nin dağılması, Karadeniz’de yaklaşık iki yüz yıldır

⁴ Bk. Tunç Aybak, “Black Sea Economic Cooperation (BSEC) and Turkey: Extending Euro-pean Integration to the East?”, **Politics of the Black Sea: Dynamics of Cooperation and Conflict**, (Editor: Tunç Aybak), I. B. Tauris & Co. Ltd., London 2001, s. 43-48; Çiftçi, s. 169; Kanbolat,

devam eden Rus nüfuzunu önemli ölçüde azaltmış ve SSCB'nin mirasçısı konumundaki RF'yi, gerek Kuzeybatı Kafkasya'ya sıkışmış olan kıyılarının uzunluğu açısından gerekse diğer SSCB eski devletlerinin Batı ile gerçekleştirmek istediği yakınlaşma politikaları açısından bakıldığında yeni ve alışkın olmadığı bir durumla karşı karşıya bırakmıştır⁵. Öte yandan SSCB'nin dağılması sonucu ortaya çıkan yeni ancak zayıf devletlerin varlığı, bu devletlerin bazılarında bulunan Rus askerî varlığı, Kuzey Atlantik İttifakı (NATO)'nın ve Avrupa Birliği (AB)'nin genişleme politikaları neticesinde Karadeniz ile sınırdaş olmaları, Karadeniz Bölgesi'nin önemini arttırırken bölgedeki düzen eksikliğini ise daha çok su yüzüne çıkartmıştır. Bu sebeple bölge dışı güçler de Karadeniz politikalarını yeniden düzenleme ihtiyacı hissetmişlerdir⁶.

Soğuk Savaş sonrasında, Karadeniz'de Türkiye aleyhine ortaya çıkmış kategorik bloklaşmaya dayalı çift kutuplu yapının sona ermesiyle Türkiye için hem bölgesel hem de yakın kara ve deniz havzasına yönelik olarak ciddi bir stratejik açılım potansiyeli ortaya çıkmıştır⁷. Türkiye, ortaya çıkan bu yeni durum karşısında, çok boyutlu güvenlik politikaları geliştirmek istemiştir. Bu politikalarındaki temel saik, Karadeniz'in barış ve refah havzası hâline getirilmesidir. Burada Türkiye açısından etkili olan en önemli unsur, Karadeniz'in konumudur. Balkanlar, Avrupa, Baltık kıyıları, Kafkasya ve Türkistan arasında bir geçiş alanı olan Karadeniz'de bulunan devletler ile Türkiye'nin iyi komşuluk ilişkileri geliştirmesi gerekmektedir. Zira Türkiye, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte sınırlarının çok ötesine uzanan kültürel bağlar oluşturmuştur⁸. Bu bağlamda, Karadeniz ile ilgili olarak Türkiye'nin geliştirdiği poli-

Nisan 2006, s. 25; ERBAŞ, s. 151; Meşküre Yılmaz, "Amerika'nın Olmadığı Deniz: Karadeniz", **21. Yüzyıl**, S. 23, Kasım 2010, s. 57. Türk-Rus rekabetinin içinde bulunduğu ruh hâlinin değişmeyen kısmı ise Soğuk Savaş'tan bağımsız olarak, bahsettiğimiz Türk-Rus ilişkilerinin tarihî boyutuyla ilgilidir. Ancak bu durum günümüzde, ilişkilerdeki belirleyicilik katsayısı açısından nispeten daha düşük kalmaktadır. Hatta bu bağlamda, Türk-Rus ilişkilerinin tarihinin en iyi dönemini yaşadığını söylemek, çok iddialı olmayacaktır. Türkiye ile RF arasındaki ilişkilerin çok boyutlu olarak ve olumlu bir yönde gelişiyor olmasının önemli bir sonucu, belki de zirvesi olarak nitelendirilebilecek en önemli gelişme, iki devlet arasındaki turistik vizeelerin kaldırılmasına yönelik olarak yapılmış olan anlaşmadır. Çarlık-SSCB-RF devletler silsilesine hâkim olan otoriter devlet anlayışı ve iç güvenlik algısı göz önüne alındığında, Türk-Rus rekabetinin tarihî boyutunun, iki devlet arasındaki ilişkilerin seyrinde denklemin zayıf değişkenlerinden biri hâline geldiğini anlamak çok zor değildir. Türk-Rus ilişkilerinin bu boyutuyla ilgili olarak bkz. Sinan Oğan, "Dimitri Medvedev'in Türkiye Ziyareti ve Türk-Rus İlişkilerinin Perspektifleri", <http://www.turksam.org/tr/a2024.html>, (15.03.2012)

⁵ Hasan Kanbolat, "Türkiye, Karadeniz Ekonomik İşbirliği'nin Dönem Başkanlığı'na Hazırlanıyor", **Stratejik Analiz**, S. 74, Haziran 2006, s. 61-62

⁶ Akın Alkan, **21. Yüzyılın İlk Çeyreğinde Karadeniz Güvenliği**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2006, s. 50-51

⁷ Davutoğlu, s. 275

⁸ Sait Yılmaz, "Karadeniz'de Değişen Dengeler ve Türkiye", **Karadeniz Araştırmaları**, S. 15, Güz 2007, s. 57-58. Karadeniz'in konumuyla ilgili olarak ayrıca bkz. Сергей Рафаилович Гриневецкий/Сергей Сергеевич Жильцов/Игор Сергеевич Зонн, **Черноморский Узел**, Международные отношения, Москва 2007 (Sergey Rafailoviç Grinevetskiy/Sergey Sergeyeviç Jilt-

tikalarda iki yönlü bir anlayış ortaya çıkmıştır. Bunlar, Karadeniz'in bir "bölge" olarak ve bir "deniz alanı" olarak algılanmasıdır. Bu algılanmanın somut iki yansıması ise bölge anlayışını yansıtan "Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİÖ)" ve deniz merkezli "Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Grubu-Black Sea Naval Cooperation Task Group (KADİGG-BLACKSEA-FOR)" girişimleridir. Ayrıca, yine deniz merkezli bakış açısına bağlı olarak, Türkiye'nin kendi iradesi sonucunda ortaya çıkan "Karadeniz Uyum Harekâtı-Operation Black Sea Harmony (KUH-OBSH)" uygulaması vardır⁹. Karadeniz kelimesindeki "kara"¹⁰ ve "deniz" kelimelerinin iki ayrı bakış açısını/anlayışı temsil etmesi olarak da nitelendirilebilecek olan bu mantık, aşağıda sırayla ele alınacaktır.

1.1. KEİÖ'NÜN KURULMASI

Türkiye, yukarıda bahsedilen stratejisini hayata geçirmek amacıyla Karadeniz'de barışın tesisine ve refahın sağlanmasına yönelik olarak ekonomik hamleler yapmış ve bölgedeki ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi için iki veya çok taraflı girişimlerde bulunmuştur ki KEİÖ girişimi, ekonomik boyutlu girişimlerin kurumsallaşmış hâline güzel bir örnek teşkil etmektedir¹¹. Türkiye tarafından harekete geçirilen ve 1990 yılında başlayan Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ) süreci, bir dizi bildirinin¹² ardından, 1 Mayıs 1999 tarihinde KEİÖ Şartı'nın¹³ uluslararası hukuk açısından yürürlüğe girmesiyle sonuçlanmış ve uluslararası toplumun yeni bir üyesi olarak KEİÖ kurulmuştur¹⁴. Bu bildirimlerde ve KEİÖ Şartı'nda, imzacı devlet-

sov/İgor Sergeyeviç Zonn, **Karadeniz Düğümü**, Mejdunarodniye Otnoşeniya, Moskova 2007), s. 9-23; Pavluuk, 2004, s. 8-9; Erbaş, s. 51-52

⁹ Bülent Karadeniz, "Security and Stability Architecture in the Black Sea", **Perceptions**, Winter 2007, s. 97

¹⁰ Burada kullanılan "kara" tabiri, toprak anlamında kullanılmıştır.

¹¹ Alkan, s. 51-52

¹² Bu bildirimler şunlardır: İstanbul'da kabul edilen 25 Haziran 1992 tarihli KEİ Zirve Bildirisi ve Boğaziçi Bildirisi, Bükreş'te kabul edilen 30 Haziran 1995 tarihli KEİ'ye Katılan Ülkeler Üst Düzey Toplantısı Bildirisi, Moskova'da kabul edilen 25 Ekim 1996 tarihli KEİ'ye Katılan Ülkeler Devlet veya Hükümet Başkanlarının Moskova Bildirisi, İstanbul'da kabul edilen 7 Şubat 1997 tarihli KEİ Serbest Ticaret Bölgesi Kurulması Yönünde Niyet Bildirisi. Bildirimlerin tam metni için bkz. KEİÖ Resmi İnternet Sayfası, <http://www.bsec-organization.org/documents/declaration/summit/Pages/summit.aspx>, (20.03.2012)

¹³ KEİÖ Şartı'nın tam metni için bkz. KEİÖ Resmî İnternet Sayfası, <http://www.bsec-organization.org/documents/LegalDocuments/statutory/charter/Download/Charter%20web%20080630.pdf>, (20.03.2012)

¹⁴ Bkz. Alâeddin Yalçınkaya, "Karadeniz Ekonomik İşbirliği'nin Türkiye ve Bölge Potansiyeline Gerçekçi Adaptasyonu", **Küreselleşme ve Türkiye'nin Dış Ekonomik İlişkileri, 2004 Türkiye İktisat Kongresi Tebliğ Sunuşları**, DPT Yayınları, Ankara 2004, s. 4-12; Kutovoy, s. 129; Mustafa Aydın, "Regional Cooperation in the Black Sea and the Role of Institutions", **Perceptions**, Autumn 2005, s. 62; İlhan Uzel, "1990-2001 Balkanlarla İlişkiler", **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (Cilt II: 1980-2001)**, (Editör: Baskın Oran), İletişim Yayınları, İstanbul 2005, s. 519-521; Altıntaş, s. 641-643

ler bir yandan Birleşmiş Milletler Örgütü (BMÖ) Şartı'nda, Helsinki Nihai Senedi'nde ve Paris Şartı'nda yer alan ilkeler ile uluslararası hukukun genel kabul gören ilkelerini ve kural-larını benimsediklerini beyan etmişler; diğer yandan da Karadeniz Havzası'nın barış ve refah alanı hâline gelmesini amaçladıklarını ifade etmişlerdir.

5 Haziran 1998'de Yalta'da toplanan Devlet veya Hükümet Başkanları Zirvesi sonu-cunda imzalanan KEİÖ Şartı¹⁵, KEİ'yi uluslararası örgüt statüsüne kavuşturan belge niteli-ğindedir. KEİÖ Şartı'na bakıldığında, KEİÖ'nün on iki üyesinin sadece Karadeniz'e kıyısı olan devletlerden değil, Karadeniz'in hinterlandı içinde yer alan devletlerden oluştuğu gö-rülmektedir. Dolayısıyla "Karadeniz" kavramı, alışılmış anlamını aşarak bir uluslararası ör-gütün ortaya koyduğu yeni bir açımla coğrafi anlamının ötesine resmen taşınmıştır¹⁶.

KEİÖ Şartı'nın 1. maddesine göre KEİÖ, kurucu üyeler tarafından bölgesel bir eko-nomik örgüt olarak kurulmuştur. Ekonomik işbirliği temeli üzerine kurulduğu ifade edilen KEİÖ'nün kurucu belgesi olan KEİÖ Şartı'nın 4. maddesi, gerçekleştirilmek istenen işbirliği alanlarıyla ilgilidir. Maddeye göre üye devletler, KEİÖ tarafından kabul edilen ilkelere uy-gun olarak, üyelerinin millî ekonomilerinde sürdürülebilir kalkınmayı ve üye devletlerde yaşayan vatandaşların sosyal refahını sağlamayı amaçlamakta ve bu doğrultuda, beşerî, tabii ve diğer kaynakların daha etkin bir biçimde kullanılmasını hedeflemektedirler. Bu amaçlar ve hedefler doğrultusunda ticaret ve ekonomik kalkınma; bankacılık ve finansman; iletişim; enerji; ulaşım; tarım ve tarıma yönelik sanayi; sağlık ve eczacılık; çevrenin korunması; tu-rizm; bilim ve teknoloji; istatistikî veri ve ekonomik bilgi değişimi, gümrükler ve diğer sınır yetkilileri arasında işbirliği; insan ilişkileri; örgütlü suçlarla ve uyuşturucu, silah ve radyoak-tif madde kaçakçılığı, her türlü terör hareketi ve yasadışı göçle mücadele alanlarında veya KEİÖ Dışişleri Bakanları Konseyi'nin alacağı kararlar doğrultusunda ilgili diğer herhangi bir

¹⁵ KEİ'nin uluslararası bir örgüte dönüşerek hukukî kişilik kazanmasına yol açan bu belge, Türkiye tarafından aynı gün imzalanmıştır. 4392 sayılı "Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü Şartının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun" başlıklı yasayla Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tarafından 23 Haziran 1999'da kabul edilen Şart, 25 Haziran 1999 ta-rihli ve 23736 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır. Şartın onaylanarak iç hukuk açısından yürürlüğe girmesi ise 21 Temmuz 1999 tarihli ve 99/13159 karar sayılı Bakanlar Kurulu Ka-rarname'sinin 15 Ağustos 1999 tarihli ve 23787 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmasıyla ger-çekleşmiştir.

¹⁶ KEİÖ'nün kurucuları olan üye devletler Türkiye, RF, Azerbaycan, Arnavutluk, Gürcistan, Ukrayna, Moldova, Romanya, Bulgaristan, Yunanistan ve Ermenistan'dır. Sırbistan-Karadağ ise sonradan katılma yoluyla üye olmuştur. 21 Mayıs 2006'da referandum sonrası bağımsızlı-ğını ilân eden Karadağ'ın ayrılmasıyla bugün için Sırbistan, Sırbistan-Karadağ'ın halefi olarak bu üyeliği devam ettirmektedir. "Geniş Karadeniz/Genişletilmiş Karadeniz Bölgesi (Wider Black Sea)" adıyla bilinen Karadeniz tabirinin kazandığı bu yeni anlamıyla ilgili örnek olarak bkz. Eyyub Kandemir, **Uluslararası Sistemin Yeni Düzen Arayışında Karadeniz'in Değişen Je-opolitliği**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2008, s. 98-103; Licia Simao/Maria Raquel Freire, "The EU's Neighborhood Policy and the South Caucasus: Unfolding New Patterns of Cooperation", **Caucasian Review of International Affairs**, Vol. 2(4), Autumn 2008, s. 57-60; Grinevetskiy/Jiltsov/Zonn, 2007, s. 9-23

alandaki işbirliğinin gerçekleştirileceği ifade edilmiştir. Tek tek belirtilmiş olan işbirliği alanlarına bakıldığında, genel olarak doğrudan ve/veya dolaylı olarak ekonomik nitelikli faaliyet alanları olduğu görülmektedir. Ancak bunların yanında, KEİ Bölgesi'ne yönelik olarak, uluslararası politikada Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkmış yeni yapının yansımalarına yönelik alanların da kapsam içine alındığı görülmektedir. Her ne kadar KEİÖ'nün amaçları arasında, KEİ Bölgesi'nde barışı ve istikrarı sağlamak varsa da “örgütlü suçlar ve uyuşturucu, silah ve radyoaktif madde kaçakçılığı, her türlü terör hareketi ve yasadışı göçle mücadele” gibi oldukça geniş çaplı ve ekonomiden ziyade **“güvenlik”** öncelikli bir alan yaratılmış olması dikkat çekicidir¹⁷. Ayrıca, KEİÖ Dışişleri Bakanları Konseyi'nin kararları doğrultusunda başka işbirliği alanları yaratabilme yetkisinin varlığı, KEİÖ'yü yalnızca ekonomik işbirliği temelli bir örgüt olmanın ötesine taşımaktadır. Aslında bu yaklaşım, şaşırtıcı olmaktan uzaktır. Zira Soğuk Savaş sonrası yeryüzünde ortaya çıkan ekonomik yapı, işbirliği alanları arasına kalın çizgiler çekebilme çok da mümkün kılmamaktadır. KEİÖ'de sayılan işbirliği alanlarındaki çeşitlilik ve yaygınlık, bu gözle bakıldığında daha anlaşılır olabilmektedir.

Karadeniz'de en uzun sahile, en geniş kıta sahanlığına ve ekonomik bölgeye, en modern donanmaya sahip olan Türkiye, attığı bu adımla karşılıklı kuşkuları ve düşmanlıkları aşma yolunda diyaloga ve işbirliğine yönelik bir ekonomik forumun ortaya çıkmasını sağlamıştır¹⁸. Zira, Soğuk Savaş sonrası bölgede işbirliğini gerçekleştirmenin yolu, öncelikle Karadeniz Bölgesi'nde yer alan devletler arasındaki etkileşimi sağlamaktır¹⁹. Bu sebeple KEİÖ'nün kurulması, Soğuk Savaş'tan kalma güven bunalımını büyük ölçüde ortadan kaldırarak eski hasımlar arasında diyalog ortamını yaratmış ve bölgedeki devletlerin birbirini daha iyi anlamasına ve ortak bir anlayışı gerçekleştirmesine yol açarak bölge güvenliğine

¹⁷ KEİÖ bünyesinde, suçla mücadele ve güvenlik alanlarıyla ilgili dikkat çekici sayıda belge yayımlanmıştır. Suçla mücadele alanında bir adet anlaşma ve bu anlaşmaya bağlı iki adet ek protokol, üç adet bildiri ve dört adet de açıklama niteliğinde resmî belge kabul edilmiştir. 1996-2006 yılları arasında yayımlanan bu belgelerin yanı sıra, güvenlik alanında da 25 Haziran 2004 tarihinde İstanbul'da yapılan KEİÖ Dışişleri Bakanları Konseyi toplantısı akabinde yapılan bir açıklama ve 21-21 Mart 2005 tarihinde Yüksek Düzeyli Memurlar Komitesi'ne sunulan çalışma raporu bulunmaktadır. Resmî nitelik kazanmayan bu rapor, KEİÖ'nün ilgili kuruluşu olan Uluslararası Karadeniz Çalışmaları Merkezi'nin organizasyonu neticesinde geçici çalışma grubu tarafından hazırlanmıştır. Bahsi geçen bu belgeler, daha çok 11 Eylül saldırıları sonrasında yoğunlaşmıştır. 11 Eylül öncesi kayıt dışı ekonomiyle mücadeleye yönelik faaliyetlerin dayanağı olan bu belgeler, 11 Eylül'den sonra uluslararası güvenliğin sağlanması ve terörizmle mücadeleye destek olunması saikiyle hazırlanmıştır. Bu çabalar, ortaya çıkan siyasî atmosferin etkisiyle uluslararası toplum içinde “meşru taraf”ta yer alarak KEİÖ'nün kendi meşruiyetini pekiştirmeye yönelik bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir.

¹⁸ Gündüz Aktan, “Karadeniz, Karadeniz”, **Stratejik Analiz**, S. 72, Nisan 2006, s. 38

¹⁹ Сергей Рафаилович Гриневецкий/Сергей Сергеевич Жильцов/Игор Сергеевич Зонн, **Геополитическое Казино Причерноморья**, Восток-Запад, Москва 2009 (Sergey Rafailoviç Grinevetskiy/Sergey Sergeyeviç Jiltsov/İgor Sergeyeviç Zonn, **Karadeniz'de Jeopolitik Kumarhane**, Vostok-Zapad, Moskova 2009), s. 207

katkı sağlamıştır²⁰. KEİÖ'yü ortaya çıkaran bildirimlerde ve KEİÖ Şartı'nda barışın, istikrarın ve refahın sağlanmasına yönelik temel saikler, sürekli olarak vurgulanmıştır. Aynı zamanda Türkiye, bölgede yer alan diğer devletlerin vatandaşları olan Türk ve Müslüman unsurların ayrılıkçı hareketlerine destek vermeme ve toprak bütünlüğünü koruma politikası takip etmiştir.

Bu sebeple Türkiye, bölge devletleriyle yakınlaşma politikası izlemiş ve bu sayede, bölge devletleri arasındaki ekonomik ilişkileri geliştirerek Karadeniz'i bir ticaret güzergâhı hâline getirmeyi amaçlamıştır.²¹ Bu bağlamda yararlandığı ilk araç ise ekonomidir. Zira ekonomi, uzun Soğuk Savaş yıllarının meydana getirdiği ağır psikolojik tahribatı önlemede, gündelik hayatın kaçınılmaz bir gerçeği olması bakımından en elverişli araçtır. Dolayısıyla KEİÖ'nün kuruluş gayesinden ve uygulamada bugün için geldiği noktadan bağımsız olarak, Türk dış politikasının bölgede Soğuk Savaş sonrası attığı ilk adımların ekonomi temelli olması, doğru bir tercih olarak değerlendirilebilir.

1.2. KADİGG (BLACKSEAFOR) GİRİŞİMİ

Türkiye'nin Karadeniz'de attığı diğer adım, doğrudan Karadeniz'in deniz alanına yönelik güvenliğiyle ilgili olan KADİGG'nin kurulmasına yöneliktir. Karadeniz'de barışın ve istikrarın sağlanması, bölgesel işbirliği faaliyetlerinin artırılması ve iyi komşuluk ilişkilerinin geliştirilmesi amacıyla Karadeniz'e kıyısı olan devletlerin katılımıyla çok uluslu bir deniz kuvvetinin oluşturulması fikri ilk olarak Bulgaristan'ın Varna şehrinde 1998 yılında yapılan İkinci Karadeniz Deniz Kuvvetleri Komutanları Toplantısı'nda Türkiye tarafından gündeme getirilmiştir. Sonraki safhada, ilgili devletlerin uzmanlarından oluşan "Uzmanlar Grubu" toplantıları ile devam eden süreç, 28 Haziran 2000 tarihinde Ankara'da imzalanan "Niyet Mektubu" ve 2 Nisan 2001 tarihinde imzalanan "Kuruluş Anlaşması" ile resmî metinlere dönüşerek bağlayıcılık kazanmıştır. KADİGG Kuruluş Anlaşması'nın imzalanması, Karadeniz Havzası'nda bir ilk ve Karadeniz'e kıyısı olan devletlerin temsilcilerinin bir araya

²⁰ Kandemir, s. 140. Aynı yönde ayrıca bkz. Nikolai Kovalsky, "Russia and the Black Sea Realities", *Politics of the Black Sea: Dynamics of Cooperation and Conflict*, (Editor: Tunç Aybak), I. B. Tauris & Co. Ltd., London 2001, s. 178-179; Alkan, s. 31

²¹ Alkan, s. 51-52. Türkiye'nin, bölge devletlerinin toprak bütünlüğünü korumaya ve bölge devletlerindeki ayrılıkçı hareketlere prim vermemeye yönelik politikası, 2000 yılı sonrası daha barizdir. Buna en güzel örnek, RF içindeki Çeçenlerin mücadelesidir. 2000 yılı öncesi ilk Çeçen-Rus mücadelesinde, resmî ağızlardan Çeçenlere destek beyan etmeyen ancak diğer yollardan yapılan desteğe ses çıkarmayan ve görmezlikten gelen Türkiye, 2000 sonrası ikinci Çeçen-Rus mücadelesinde ise resmî tavrını daha belirgin bir şekilde RF'nin toprak bütünlüğünden yana koymuştur. Bu durumun ortaya çıkmasında, aynı yıllarda Moskova'nın da PKK ve Kürtçülük kartını kullanması önemli bir etkidir. Nitekim terörist başı Abdullah Öcalan'ın Suriye'yi terk ettikten sonra uğradığı duraklardan birinin Moskova olması, unutulmamalıdır. Özellikle 11 Eylül 2001 sonrası her iki devlet de karşılıklı olarak "içişlerine karışmama" politikasını, ilişkilerinin temelini yerleştirmiştir. Nitekim Türkiye-RF ilişkilerinin ivme kazanmaya başlaması, bu döneme denk gelmektedir.

gelerek insanî yardım, arama-kurtarma ve çevre koruma gibi amaçlarla deniz kuvvetlerini ortak bir oluşum içine sokması anlamına gelmektedir²².

4687 sayılı kanunla 21 Ocak 2001 tarihinde TBMM’de kabul edilen KADİGG Kuruluş Anlaşması²³, 26 Haziran 2001 tarihli ve 24444 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanmıştır. Yirmi bir maddeden ve altı ayrı Ek’ten oluşan Kuruluş Anlaşması’na, Karadeniz’e kıyısı olan Türkiye, RF, Bulgaristan, Gürcistan, Romanya, Ukrayna devletleri taraf olmuşlardır.

Anlaşma’nın 2. maddesinde, KADİGG’nin ilkeleri belirlenmiştir. Taraflar, faaliyetlerinin BMÖ Şartı’nda belirtilen amaçlarla ve ilkelerle uyumlu olduğunu ve tarafların diğer uluslararası anlaşmalardan doğan haklarını ve yükümlülüklerini hiçbir şekilde etkilemeyeceğini taahhüt etmişlerdir. Uluslararası alanda işbirliğini ve iyi komşuluk ilişkilerini güçlendirmeyi hedefleyen gayretlere katkıda bulunacaklarını belirten taraflar, “bölgesel, müstakil ve şeffaf” bir düzenleme olarak nitelendirdikleri KADİGG faaliyetleriyle herhangi bir devlete veya devletler grubuna karşı askerî bir ittifak oluşturmayı amaçlamadıklarını da beyan etmişlerdir²⁴. Oydaşma (Konsensüs) yoluyla kararların alınacağı KADİGG oluşumunda, 4. madde ile görevler belirlenmiştir. Buna göre “arama ve kurtarma harekâtı”, “insanî yardım harekâtı”, “mayın karşı tedbirleri”, “çevre koruma harekâtı” ve “iyiniyet ziyaretleri” olarak belirtilen görevlerin yerine getirilmesinde, yeterliliği ve karşılıklı kullanılabilirliği arttırmak amacıyla tatbikatlar icra edilecektir. 5. maddeye göre sadece Deniz Kuvvetleri unsurlarından oluşacak KADİGG kuvvetleri, kendi devletlerinde daimî ana üs mevkilerinde kalacaklar ve müştereken hazırlanmış programlara uygun olarak tatbikat ve eğitim faaliyetleri ile taraflarca karar alınması hâlinde, beklenmedik durumlar için gerekli gücü teşkil etmek üzere bir araya geleceklerdir. “Konuşlandırma ve Görevlendirme” başlıklı 7. madde ise dikkat çekicidir. Bu maddeye göre KADİGG, Karadeniz’de kullanılmak amacıyla tesis edilmiştir ancak gerektiğinde, oydaşma yoluyla alınacak karar uyarınca Karadeniz dışında da görevlendirilebilecektir. Nitekim aynı maddeye göre KADİGG, BMÖ veya Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) mandasındaki harekâtlarda görevlendirilebilir. Sayma yoluyla belirtilen BMÖ veya AGİT kapsamındaki harekâtlar dışında, maddede belirtilen **“gerektiğinde başka bir yerde de görevlendirilebilme”** ibareleri, KADİGG faaliyetlerinin Karadeniz’e kıyısı olan

²² Bkz. Kadigg Resmî İnternet Sayfası, <http://www.blackseafor.org/turkce/kurulus.php>, (25.03.2012); Андрей Михайлович Маслов, “Военно-морское сотрудничество в Черном море”, *Международная жизнь*, 2002, No. 6 (Andrey Mihayloviç Maslov, “Karadeniz’de Deniz Kuvvetleri İşbirliği”, *Mejdunarodnaya jizn*, 2002, S. 6), s. 99-100

²³ Anlaşma’nın tam metni için bkz. Kadigg Resmî İnternet Sayfası, http://www.blackseafor.org/turkce/anlasma_metin.php, (26.03.2012)

²⁴ Grinevetskiy/Jiltsov/Zonn ise bu maddenin aksine Kadigg oluşumunu, **“Anti-NATO’cu/NA-TO Karşıtı”** bir yapı olarak nitelendirmişlerdir. Bkz. Grinevetskiy/Jiltsov/Zonn, 2007, s. 169; Grinevetskiy/Jiltsov/Zonn, 2009, s. 258. Türkiye’nin ve RF’nin Karadeniz ile ilgili genel bakış açıları ve uygulamaları göz önüne alındığında, yazarların tespiti çok da yanlış değildir. Öte yandan kurucu anlaşmada bu ibarelerin yer alması ise yadırganmamalıdır. Zira aksi yöndeki ifadelerin uluslararası toplum tarafından çok da iyi karşılanmayacağı ve Karadeniz’de başlatılan bu girişimi, baştan baltalayabileceği göz önünde tutulmalıdır.

devletler tarafından önemsendiğini, ciddiye alındığını ve sembolik bir oluşum olarak algılanmadığını gösteren ve bunu da uluslararası topluma beyan eden ifadelerdir.

KADİGG kapsamında, siyasî ve askerî istişareler yapma ve karar verme imkânı da mevcuttur. 6. maddeye göre siyasî karar alma mekanizması, Dışişleri/Savunma Bakanlarının ya da onların yetkili kıldıkları temsilcilerinin toplantıları aracılığıyla işler. Gerektiğinde, üst düzey uzmanlardan oluşan geçici alt çalışma grupları oluşturulabilir. Siyasî istişareler, yetkili hükümet temsilcileri aracılığıyla gerçekleştirilirken üst düzey askerî istişareler, Genelkurmay Başkanları veya onların yetkilendireceği temsilciler tarafından yerine getirilir. Yılda bir defa yapılan bu toplantılar, ayrıca taraflardan birinin daveti üzerine de düzenlenebilir.

KADİGG oluşumuna, üçüncü devletlerin iştirak edebilmesinin de önü açılmıştır. Kurucu Anlaşma'nın 19. maddesine göre yapıcı bir katkıda bulunmaya ehil olan istekli üçüncü devlet veya devletlerin iştiraki, tarafların uygun makamlarınca ele alınır. KADİGG'ye katılıma ilişkin karar, 2. madde uyarınca oydaşma yoluyla alınacaktır. İştirakin şekli, taraflar ve iştirak eden(ler) arasına varılacak mutabakat sonucu belirlenecektir. Bu madde ile KADİGG'ye taraf olan devletler, tamamen başına buyruk bir görüntü vermenin ve/veya olumsuz bir imajın ortaya çıkmasının önüne geçmek istemiş ve dengeli bir tutum takınma isteğini açığa vurmuştur²⁵.

KADİGG girişimi, başlangıcından bugüne kadar uygulamada önemli bir mesafe kat etmiştir. Başlangıç itibarıyla basit gemicilik eğitimleri icra eden KADİGG, zaman içinde terörle mücadelede, denizde denetim harekâtına ve arama eğitimlerine uzanan bir faaliyet programını hayata geçirmiştir. İlk dönem, gün içinde yalnızca gündüz denizde bulunan KADİGG, geçirdiği aşamalar neticesinde Karadeniz güvenliğine yönelik sorumluluk alabilen bir kapasiteye ulaşmıştır. KADİGG kapsamında yapılan eğitimler sayesinde, taraflar arasında askerî şeffaflık artmış ve tarafların deniz unsurları arasında askerî güç kıyaslaması imkânı ortaya çıkmıştır²⁶. Karadeniz'de ortaya çıkan bu uygulamanın ve dayanışmanın güçlenerek daha da başarılı olması, özellikle KADİGG bünyesinde görev yapan deniz kuvvetleri personelinin ve vatandaşı oldukları devletin sorumluluklarını yerine getirmesiyle doğru orantılıdır²⁷.

KADİGG girişimi, bölge güvenliğiyle ilgili önemli bir adımdır. Soğuk Savaş sırasında birbirlerinin düşmanı olan, sonrasında ise endişeyle ve kuşkuyla birbirlerine yaklaşan taraflar arasında güven ortamının doğmasına katkıda bulunmuştur. Bu girişim kapsamında yerine getirilen faaliyetler, bahsi geçen olumsuz hislerin en fazla hissedildiği meslek grubu olan askerler arasında daha çok diyalogun kurulmasına ve yanlış algıların ortadan kalkmasına vesile olmuştur²⁸. Aynı şekilde, bölge devletlerinin deniz kuvvetleri personeli açısından sağ-

²⁵ Bkz. Hasan Ulusoy, "A New Formation in the Black Sea: Blackseafor", *Perceptions*, Volume VI, N. 4, December 2001-February 2002, s. 102

²⁶ Burcu Çörten, *Güncel Karadeniz Jeopolitiği*, Giresun Üniversitesi Karadeniz Stratejik Araştırma ve Uygulama Merkezi (KARASAM), Giresun 2009, s. 22

²⁷ Maslov, s. 105

²⁸ Bkz. Alkan, 2006, s. 35-36. Aynı yönde bkz. Ulusoy, s. 105

ladığı bir diğer fayda da çok uluslu askerî güçlerin idaresiyle ilgili tecrübenin oluşması ve gelişmesidir²⁹. Birbirleriyle silahlı çatışma stratejisine sahip olan tarafların kendi aralarında işbirliği içine girmeleri, Karadeniz’e kıyısı olan devletlerin ilk defa böyle bir oluşuma yönelmeleri, KADİGG’nin askerî niteliğinin ötesine geçen farklı bir boyutu ifade etmektedir. Öte yandan, görev içeriği olarak belirlenen insanî ve tabii değerlerin ön plâna çıkarılmış olması, girişimin çağın değerleriyle de uyumlu bir eylem olduğunu göstermektedir³⁰. Ayrıca KADİGG girişiminin yeni güvenlik ortamına uyum sağlayarak, görev tanımının terörizmle ve kitle imha silahlarıyla mücadeleyi de kapsayacak şekilde genişletilmesine yönelik bir dönüşüm sürecinden geçmesi üzerinde çalışılıyor olması³¹ da bu oluşumun “barışçıl” niteliğini göstermesi bakımından önemli bir göstergedir. KADİGG, Karadeniz’e kıyısı olan devletler arasında yapıcı istişare, işbirliği imkânları ve oluşturduğu mekanizmalarıyla bölgede barışın ve istikrarın geliştirilmesine büyük katkılar sağlayan bir araç niteliğindedir. Bu girişim, pek çok açıdan farklı özelliklere sahip kıyıda devletlerin ortak bir hedef etrafında bir araya getirildiği, benzersiz bir “eşitler koalisyonu” yaratmıştır³². Bu algının diğer bir yansıması ise KADİGG’nin Karadeniz devletlerine mahsus bir girişim olarak devam etmesi hususunda oluşan mutabakattır. ABD ve Yunanistan, başından itibaren bu uygulamanın içinde yer almak istemektedirler ancak Türkiye, bu konuya olumsuz yaklaşmaktadır³³. Diğer devletler de benzeri bir tutum takınarak Türkiye’ye destek vermektedirler. NATO’nun ABD ile özdeşleştiği düşünülürse KADİGG içinde ABD’nin yer almaması, bu oluşumun NATO’dan bağımsız olduğu sonucunu doğurmaktadır. KADİGG içinde NATO üyesi devletlerin bulunması, bu önermeyi çürütmek için yeterli değildir. Ayrıca bu durum, Karadeniz’in güncel jeopolitiği açısından ABD’nin Karadeniz’deki var olma isteğine verilmiş zımnî bir tepki olarak da değerlendirilebilir³⁴.

Tarihî bir olay olan KADİGG’nin kuruluşuyla bölge devletleri güvenlik ve suçla mücadele konularında ortak bir strateji izleyeceklerini, bölge dışı güçlere ihtiyaç duymadan bölge içinden ve dışından kaynaklanacak güvenlik sorunlarını çözebileceklerini beyan etmişlerdir. Ayrıca Karadeniz’de bir güvenlik boşluğu ya da açığı olmadığını ilân ederek bu

²⁹ Maslov, s. 104

³⁰ Ulusoy, s. 105; Buttanrı, s. 194. Aynı yönde ayrıca bkz. Ivanna Klympush-Tsintsadze, “Co-operative Efforts in the Black Sea Region”, **The Black Sea Region: Cooperation and Security Building**, Oleksandr Pavluk/Ivanna Klympush-Tsintsadze (Ed.), EastWest Institute (EWI), New York 2004, s. 51; Maslov, s. 105; Grinevetskiy/JİL-TsoV/Zonn, 2009, s. 278-280

³¹ Türkiye Cumhuriyeti Devleti Dışişleri Bakanlığı Resmî İnternet Sayfası, <http://www.mfa.gov.tr/blackseafor.tr.mfa>, (30.03.2012)

³² Türkiye Cumhuriyeti Devleti Genelkurmay Başkanlığı Resmî İnternet Sayfası, http://www.tsk.tr/4_ULUSLARARASI_ILISKILER/4_17_Karadenizin_Deniz_Guvenligi/Karadenizin_Deniz_Guvenligi.htm, (30.03.2012)

³³ Murat Köylü, “NATO’nun Karadeniz Politikaları”, **21. Yüzyıl**, S. 7, Ekim-Kasım-Aralık 2008, s. 149; Sinan Oğan, “Küresel Mücadelenin Yeni Alanı: Karadeniz ve Montrö Anlaşması”, <http://www.turksam.org/tr/a907.html>, (30.03.2012)

³⁴ Serdar Kesgin, **NATO-Rusya İlişkileri**, Giresun Üniversitesi Karadeniz Stratejik Araştırma ve Uygulama Merkezi (KARASAM), Giresun 2009, s. 82-83

yönde bir algının oluşmasının da önüne geçmişlerdir³⁵. Bu girişimle Türkiye, Soğuk Savaş'tan kalma önyargıları kırabildiğini ve Soğuk Savaş dönemindeki en hassas konu olan güvenlikle ilgili daha ileri adımlar atabildiğini göstermiştir. Bu adım aynı zamanda, KEİÖ ile oluşan iklimin devam ettiğini ve bölge devletleri için daha güçlü bir dayanışmanın mümkün olduğunu göstermesi bakımından da önem taşımaktadır. Soğuk Savaş döneminde karşıt bloklarda yer alan bölge devletlerinin bir araya gelmesi, ortak bir kullanım alanı olan Karadeniz'de işbirliğinin geliştirilmesi açısından önemli bir gelişmedir. Bu gelişmenin siyasi ve askerî anlamdaki olumlu tesirinin yanı sıra, bölgede yaşayan milletlerin yakınlaşmasında sosyal bir etki yaratabilme ihtimâli de düşünülebilir³⁶.

1.3. KUH (OBŞH) UYGULAMASI

Türkiye, KADİGG girişiminin Karadeniz'de terörizm, uyuşturucu, silah ve insan kaçakçılığı ile kitle imha silahlarının yayılmasına karşı ortak bir araç olarak kullanılabilmesini mümkün kılacak seçenekler üzerindeki çalışmalara paralel olarak, 1 Mart 2004 tarihinde Karadeniz'in açık deniz alanlarında ve karasuları içinde KUH uygulamasını başlatmıştır. NATO'nun Akdeniz'de devam eden "Etkin Çaba Harekâtı"nın (Operation Active Endeavour) amaçlarıyla ve hedefleriyle uyumlu olan bu uygulama, Karadeniz'de belirsiz aralıklarla karakol faaliyetlerinde bulunarak yasadışı faaliyetlere karışıklarından şüphe duyulan ticaret gemilerini tespit etmek ve izlemek amacıyla hayata geçirilmiştir³⁷. BMÖ Güvenlik Konseyi'nin 1373, 1540 ve 1566 sayılı kararları çerçevesinde yürütülen KUH uygulaması kapsamında, binlerce temas gerçekleştirilmiş ve bu temasların tamamına yakını teşhis edilmiştir. Şüpheli gemiler ve teşhis edilen temaslar, NATO Deniz Komuta-Kontrol-Bilgi Sistemi ile NATO devletlerine ve ilgili makamlara bildirilmektedir. Bu harekât aracılığıyla yasadışı faaliyetlerin caydırılması, deniz ticaretinin daha güvenli bir hâle gelmesi, İstanbul Boğazı'nın daha güvenli bir konuma ulaşması, akaryakıt kaçakçılığı faaliyetlerinin azalması gibi olumlu gelişmeler yaşanmıştır. Ayrıca, NATO ve Türkiye arasında, koordinasyon toplantıları düzenlenerek, Etkin Çaba Harekâtı ile KUH ilişkilendirilmiştir³⁸. Ancak bu uygulama özünde, "Etkin Çaba Harekâtı"nın Karadeniz'e genişletilmesini engellemeyi amaçlayan bir adım niteliğindedir³⁹. KADİGG uygulamasında olduğu gibi bu girişim, Karadeniz'deki dene-timin bölge devletleri eliyle gerçekleştirilmek istenmesinin bir izdüşümüdür.

³⁵ Klympush-Tsıntsadze, s. 54. Aynı yönde bkz. Ahmet Şefik Mollamehmetoğlu, **Argonotlardan ABD'ye Sömürgecilerin Altın Post Sevdası: Avrasya'nın Kilidi Karadeniz**, Dama Yayınları, Ankara 2010, s. 152

³⁶ Kesgin, 2009, s. 83

³⁷ Türkiye Cumhuriyeti Devleti Genelkurmay Başkanlığı Resmî İnternet Sayfası, http://www.tsk.tr/4_ULUSLARARASI_ILISKILER/4_17_Karadenizin_Deniz_Guvenligi/Karadenizin_Deniz_Guvenligi.htm, (05.04.2012)

³⁸ Bkz. Gökhan Koçer, "Karadeniz'in Güvenliği: Uluslararası Yapılanmalar ve Türkiye", **Gazi Akademik Bakış**, C. 1, S. 1, Kış 2007, s. 213; Kandemir, s. 142-143; Çörten, s. 25

³⁹ Köylü, s. 156. Aynı yönde bkz. Çörten, s. 23

KUH uygulaması, Karadeniz'e kıyısı olan diğer devletlere de açık bir uygulamadır. Türkiye, bütün kıyıdaş devletlere çağrıda bulunmuş olup bu çağrısına, RF ve Ukrayna olumlu karşılık vermişlerdir⁴⁰. Romanya, 31 Mart 2009 tarihinde mutabakat metnine imza atarak KUH'ye katılım sürecini resmen başlatmıştır. Bulgaristan ve Gürcistan ise henüz KUH uygulamasına dâhil olmamışlardır. Bu devletlerden Gürcistan, deniz kuvvetleri açısından yeterli güce sahip değildir. Deniz gücünün sınırlı olması ve bu uygulamaya katılabilecek derecede olmaması, Gürcistan için bir engel teşkil etmektedir⁴¹.

Karadeniz de diğer denizler gibi sürekli ve tam olarak denetlenme zorluğu taşıyan denizlerden biridir ve bu bağlamda, her zaman tehditleri ve riskleri bünyesinde barındırmaktadır. Ancak KUH girişimi, KADİGG ile birlikte düşünüldüğünde, Karadeniz'i bir "güven denizi" hâline getiren uygulamalardan biridir⁴². KEİÖ ile başlayan işbirliği sürecinin KADİGG ve KUH ile devam ederek yeni bir boyut kazanması, bölge devletlerinin Karadeniz'i daha çok sahiplendiklerini ve dışarıdan gelecek müdahalelere kapatmak istediklerini gösteren önemli adımlardır.

2. RF'İN GÜVENLİK ANLAYIŞI ve KARADENİZ

RF'nin Karadeniz'deki yeni güvenlik anlayışı, kaynağını 10 Ocak 2000 tarihli "RF Millî Güvenlik Konsepti"⁴³ ile 21 Nisan 2000 tarihli "RF Askerî Doktrini"⁴⁴ isimli belgelerden alır⁴⁵. Güvenlik Doktrini'nde "RF'nin Ulusal Güvenliğinin Sağlanması" başlığı altında, ulusal güvenliği sağlamaya yönelik hedefler arasında egemenlik, ülke bütünlüğü ve sınır alanları açısından da güvenliğin sağlanması vurgulanarak küresel ve bölgesel istikrarın tesisi için elverişli koşulların ortaya çıkarılmasına işaret edilmiştir. Askerî Doktrin'in "Askerî-Siyasî Temeller" başlıklı ilk bölümünde sınıra bitişik bölge, hava sahası, su altı alanları, kıta sahanlığı, münhasır ekonomik bölge ve buralarda yer alan doğal kaynakları da kapsayacak şekilde RF'nin sınırlarını korumanın ve savunmanın, askerî güvenliğin kapsamına girdiği belirtilmiştir. Askerî Doktrin'de ayrıca, "Uluslararası Askerî (Askerî-Siyasî) ve Askerî-Teknik İşbirliği" başlığının 7. maddesinde RF'nin askerî-siyasî ve askerî-teknik işbirliği gerçekleştirebileceği ifade edilmiştir. Bu işbirliğinin RF'nin dış politika ve ekonomi mantığı ile RF'nin ve

⁴⁰ Türkiye Cumhuriyeti Devleti Genelkurmay Başkanlığı Resmî İnternet Sayfası, http://www.tsk.tr/4_ULUSLARARASI_ILISKILER/4_17_Karadenizin_Deniz_Guvenligi/Karadenizin_Deniz_Guvenligi.htm, (05.04.2012); Kandemir, s. 144

⁴¹ Karadeniz, s. 110

⁴² Kandemir, s. 156. Aynı yönde bkz. Karadeniz, s. 112-114

⁴³ Bundan sonra, "Güvenlik Konsepti" tabiri kullanılacaktır.

⁴⁴ Bundan sonra, "Askerî Doktrin" tabiri kullanılacaktır.

⁴⁵ "Rusya Federasyonu Millî Güvenlik Konsepti" başlıklı belgenin tam metni için bkz. Rusya Dışişleri Bakanlığı Resmî İnternet Sayfası, <http://www.mid.ru/bdomp/ns-osndoc.nsf/1e5f0de28fe77fdcc32575d900298676/36aba64ac09f737fc32575d9002bbf31!OpenDocument>, (10.4.2012). "Rusya Federasyonu Askerî Doktrini" isimli belgenin Türkçe metni için bkz. Osman Metin Öztürk, **Rusya Federasyonu Askerî Doktrini**, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara 2001, s. 57-86.

müttefiklerinin askerî güvenliğini sağlama hedeflerinden kaynaklandığı; bu işbirliğinin RF'nin kanunlarına ve taraf olduğu uluslararası anlaşmalara uygun olarak eşitlik, karşılıklı çıkar ve iyi komşuluk ilişkilerine dayandığı; uluslararası istikrar ve millî/bölgesel/küresel güvenliğin de gözetildiği dile getirilmiştir⁴⁶. Gerek Güvenlik Konsepti'ndeki gerekse Askerî Doktrin'deki bu ifadeler, güvenlik anlayışının evrensel olarak kabul görmüş olan hukukî ilkelerden hareket edilerek oluşturulduğunu göstermektedir. "Soğuk Savaş'ın yayılmacı ve hukuk dışı hareket eden devleti" imajını ortadan kaldırmaya yönelik olduğu izlenimini yaratan bu yeni güvenlik anlayışı, diğer yandan da yerel/bölgesel/evrensel istikrarın vurgulandığı ve böylece, askerî işbirliğinin barışçıl bir temele dayandırıldığı bir mantığa dikkat çekmektedir.

Yukarıda bahsedilen temelden hareketle RF'nin güvenlik ve tehdit algısında başat etken, SSCB'nin akıbetine uğrama korkusu, yani dağılma riskidir. İstikrarsızlığa müsait bir sosyo-kültürel yapı, "dağılma korkusu"nu besleyen en önemli unsur olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda, sınırların ve ülke bütünlüğünün korunması, birincil öncelikli meseledir ve bu durum, RF'nin geleceği açısından "olmazsa olmaz" bir nitelik taşımaktadır⁴⁷. Çarlık ve SSCB dönemlerine dayanan otoriter devlet geleneğinin iç güvenliği ve bütünlüğü sağlamada uyguladığı kendine has yöntemlerin Dünya'da oluşan yeni şartlarda icra kabiliyetine sahip olmadığı, gerek Rus devlet geleneğinde gerekse RF coğrafyasında demokrasi kültürünün oldukça yabancı olduğu ve yeryüzünde esen "demokrasi rüzgârları"nın bilinen anlamından farklı algılandığı düşünüldüğünde, RF'nin bu konuda hassasiyet göstermesi normal karşılanmalıdır.

Rusya Federasyonu'nun dış politikasında ve güvenlik algılamasındaki önemli bir husus da "**yakın çevre**" kavramıdır. SSCB coğrafyasında RF'nin etkinliğini sürdürme temeline dayanan bu anlayış, bölge devletleriyle olan ilişkilerin devam ettirilmesi stratejisine dayanmaktadır. Bu bağlamda, "**iyi komşuluk ilişkileri**" kavramı, özellikle "yakın çevre" içindeki SSCB coğrafyasına işaret etmektedir⁴⁸. Her devletin güvenlik anlayışında önemli bir yer tutan/tutması beklenen "yakın çevre" meselesi, RF için daha da büyük önem taşımaktadır. Soğuk Savaş sonrasında, küresel bir güce sahip olamayacağını bilincinde olan RF, Avrasya coğrafyasını⁴⁹ öncelikli hedef olarak belirlemiş ve Afrika, Latin Amerika ve Ortadoğu gibi uzak coğrafyalar yerine "yakın çevre" üzerinde etkin politikalar yürütmeyi amaçlamıştır. Avrasya coğrafyasında kazanacağı etkinliği bir "**atlama taşı**" olarak gören RF, akılcı/gerçekçi davranarak bu sayede uluslararası ilişkilerde de yeniden güçlü bir statü elde etmeyi tasarla-

⁴⁶ Öztürk, 2001, s. 23-25, 66, 86

⁴⁷ Zeynep Dağı, "Rusya'nın Güvenlik Politikası ve Türkiye", **Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye** (Editörler: Refet Yinanç/Hakan Taşdemir), Seçkin Yayıncılık, Ankara 2002, s. 174

⁴⁸ Öztürk, 2001, s. 34; Şener Aktürk, "Turkish-Russian Relations after the Cold War (1992-2002)", **Turkish Studies**, Vol. 7, No. 3, September 2006, s. 343; Çörten, s. 35

⁴⁹ "Avrasya" tabiri, çeşitli bakış açılarına göre değişkenlik arz eden bir coğrafi alandır. RF'nin dış politika ve güvenlik anlayışı bakımından Avrasya, öncelikle SSCB coğrafyası ve bu coğrafyaya komşu eski Doğu Bloku devletleri olarak anlaşılmalıdır.

miştir⁵⁰. RF'nin "yakın çevre politikası", suya atılan taşın oluşturduğu içten dışa doğru genişleyen halkalar benzeri bir etki doğurmaya yönelik olarak tasarlanmış bir dış politika anlayışıdır.

On sekizinci yüzyıldan yirminci yüzyılın sonuna kadar devam eden Çarlık-SSCB iç ve dış politika mantığının Soğuk Savaş sonrası büyük ölçüde devre dışı kalmış olması, bu anlayışın RF'nin derin zihninden de çıktığını göstermez. Nitekim bahsi geçen "yakın çevre politikası" aslında, küresel güç olabilmenin ara yollarından biri olarak görülmektedir ki bu hususun en önemli yansımalarından biri de Karadeniz Bölgesi'nde açığa çıkmaktadır. Karadeniz'in Avrupa ve Asya kıtaları arasında bulunması ve Akdeniz ile Ortadoğu'ya yakınlığı, Batı'nın Karadeniz Bölgesi'ne olan ilgisini Soğuk Savaş sonrasında oluşan şartlar sebebiyle daha da arttırmıştır. Oluşan bu yeni durum, Karadeniz'in uluslararası önemini iyice pekiştirmiştir⁵¹. RF'nin Soğuk Savaş sonrası Karadeniz'de uğradığı irtifa kaybı ve Batılı güçlerin çeşitli sebeplerden kaynaklanan bölgeye olan ilgisi, RF'yi tedirgin etmiştir⁵². Zira Karadeniz Soğuk Savaş döneminde, NATO üyesi Türkiye dışında "bir Sovyet denizi" olarak kabul edilmekteydi⁵³. Yakın zamana kadar devam eden bu tarihî psikoloji, Aleksandr DUGİN'in⁵⁴ Ukrayna özelinde verdiği örnekte, çok açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. DUGİN'e göre Ukrayna'nın egemen bir devlet olarak varlığı, son derece olumsuz bir olgudur. Bunun en büyük gerekçesi ise RF'nin Karadeniz'de mahrum kaldığı eski SSCB kıyılarıdır. Karadeniz kıyılarının bu derece kısılması, RF'nin normal ve bağımsız bir devlet olarak varlığını şüpheye düşürmektedir. Bu haliyle Karadeniz, "sıcak denize" erişimin bir aracı olmaktan çıkmaktadır. Bu elverişsizliğin diğer bir sebebi de DUGİN'in ifadesiyle İstanbul ve Çanakkale Boğazlarındaki "sağlam Atlantikçi denetim", yani Türkiye'dir. Ukrayna ile Abhazya arasında kalan kıyılardaki topyekûn ve sınırsız Rus egemenliği ise yazar tarafından "Rus jeopolitiğinin bir gereği olarak" kabul edilmektedir⁵⁵. Bu anlayışın politik yansıması ise Türkiye'nin bölgede

⁵⁰ Dağı, s. 192; Yalçın Sarıkaya, "Tarihten Günümüze Rusya-İran İlişkileri: Çatışma ve İşbirliği", **I. Türk-Rus Ortak Karadeniz Sempozyumu Bildirileri** (Yayına Hazırlayanlar: Pınar Yürür/Yalçın Sarıkaya/Aigerim Shilibekova), Giresun Üniversitesi Karadeniz Stratejik Araştırma ve Uygulama Merkezi, Giresun 2008, s. 231; Sinan Oğan, "Küresel Mücadelenin Yeni Alanı: Karadeniz ve Montrö Anlaşması", <http://www.turksam.org/tr/a907.html>, (15.04.2012)

⁵¹ Bkz. Kovalsky, s. 168; Yılmaz, 2007, s. 46-48; Oktay Fırat Tanrısever, "Sovyet Sonrası Dönemde Rusya'nın Karadeniz Politikası", **Avrasya Dosyası, "Karadeniz'in Yeni Jeopolitiği"**, Ocak-Şubat-Mart-Nisan 2007, C. 13, S. 1, s. 174-175

⁵² Arkady Moshes, "Littoral States and Region Building Around the Black Sea", **The Black Sea Region: Cooperation and Security Building** (Edited By Oleksandr Pavliuk/Ivanna Klympush-Tsintsadze), EastWest Institute, New York 2004, s. 66-67

⁵³ Grinevetskiy/Jiltsov/Zonn, 2009, s. 234

⁵⁴ Aleksandr Dugin, yaşayan en önemli Rus stratejistlerinden biridir. Avrasya Hareketi'nin liderliğini de yapan Dugin'in Rus askerî bürokrasisinde ve özellikle Kremlin üzerinde etkin olduğu bilinmektedir.

⁵⁵ Aleksandr Dugin, **Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım**, Küre Yayınları, İstanbul 2005 (Çeviren: Vügar İmanov), s. 175-176. RF açısından Ukrayna'nın önemi ve RF için Ukrayna'nın ba-

artan askerî ve ekonomik gücünün RF tarafından dengelenmek istenmesidir. Bir yandan Türkiye'nin artan etkisinin sınırlandırılması hedeflenirken diğer yandan da RF'nin diğer bölge devletleriyle olan ilişkilerinin geliştirilmesi amaçlanmıştır⁵⁶. DUGİN'in bakış açısı, "RF'nin "Karadeniz algısı"nın bir özeti. Karadeniz'deki Rus egemenlik alanının daralması, bir güç kaybı olarak değerlendirilmekte ancak aynı zamanda, egemenliğin bir başka devlete devrinin engellenmesi de gerekli görülmektedir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde RF, Karadeniz Bölgesi'ndeki etkisinin SSCB dönemine göre azaldığını kabul etmiştir. SSCB'nin dağılması sonrasında RF, Karadeniz'deki kıyılarının büyük bölümünü kaybetmiştir ancak bu durum, Karadeniz'in RF için önemini azaltmamıştır. RF'nin merkezî bölgeleri ile İdil-Ural ve Sibirya Bölgeleri, Karadeniz Havzası ile bağlantılıdır zira RF'nin dış ticaretinin % 25'i Karadeniz üzerinden gerçekleşmektedir. Deniz ulaştırması ve sanayi bölgelerine giriş açısından bölge, RF için hayati önem taşımaktadır. RF'nin açık denizlere ve dünya ekonomisine çıkış kapısı niteliğindeki Karadeniz, aynı zamanda dış güvenlik açısından da önemli bir alandır. Bu sebeple RF için Karadeniz'deki Rus varlığı, Rus güvenlik anlayışı bakımından önemli öncelikler içinde yer almaya devam etmektedir⁵⁷. Bu bağlamda Rusya, Novorossisk'te yeni bir deniz üssü inşa etmeye başlamıştır. 2015 yılında tamamlanması hedeflenen bu deniz üssüyle Rus donanması, Ukrayna toprakları içinde kalan Sivastopol dışında, doğrudan Rusya kıyılarında bir askerî merkez elde etmiş olacaktır⁵⁸. Dolayısıyla Karadeniz önceliğinin oluşması, yalnızca tarihî bilinçaltının bir yansıması değil, aynı zamanda RF'nin bölgedeki pozisyonunu kaybetmemesi ve etkinliğini arttırabilmesi için RF açısından bir mecburiyet oluşturmaktadır.

3. SOĞUK SAVAŞ SONRASINDA ABD'NİN KARADENİZ POLİTİKASI

Soğuk Savaş döneminde Karadeniz, 1952 yılından beri NATO üyesi olan Türkiye bir kenara bırakılırsa ABD açısından, giremediği veya doğrudan varlığını hissettirmekten mahrum kaldığı bir alan niteliğindedir⁵⁹. SSCB'nin yıkılmasının ardından ABD'nin Karadeniz Bölgesi'ne olan ilgisi artmıştır. ABD enerji, askerî güvenlik, terörizm ve silah, uyuşturucu ve insan kaçakçılığı gibi konularda Amerikan çıkarlarını korumak ve etkinliğini arttırmak üzere Karadeniz Bölgesi ile ilgili olarak geniş kapsamlı politikalara ihtiyaç hissetmiştir. Soğuk

ğimsız bir devlet olmasının sonuçlarıyla ilgili olarak bkz. Zbigniew Brzezinski, **Büyük Satranç Tahtası: Amerika'nın Küresel Üstünlüğü ve Bunun Jeostratejik Gereklilikleri**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 2005 (Çeviren: Yelda Türedi), s. 133-134, 160-162, 171-172

⁵⁶ Tanrısever, s. 175

⁵⁷ Bkz. Kovalsky, s. 163-164; George Prevelakis, "The Geopolitics of the Black Sea Re-gion", **Southeast European and Black Sea Studies**, V. 1, N. 3, September 2001, s. 149; Yılmaz, 2007, s. 47

⁵⁸ Sinan Oğan, "Küresel Mücadelenin Yeni Alanı: Karadeniz ve Montrö Anlaşması", <http://www.turksam.org/tr/a907.html>, (15.04.2012)

⁵⁹ Grinevetskiy/Jiltsov/Zonn, 2009, s. 234. Aynı yönde bkz. Sinan Oğan, "Küresel Mücadelenin Yeni Alanı: Karadeniz ve Montrö Anlaşması", <http://www.turksam.org/tr/a907.html>, (20.04.2012)

Savaş sonrasında güç boşluklarının ortaya çıktığı alanlardan birinin de Karadeniz olduğunun farkında olan ABD, bu bölgede RF ile rekabetin artarak devam edeceğini öngörmüştür. Bu rekabette ABD'nin müttefiki, AB'dir. Zira Soğuk Savaş sonrası, NATO ile AB'nin sınırları paralel bir şekilde genişlemiştir. Doğu Avrupa'daki bu genişleme, eski Doğu Bloku devletlerini ABD eksenine iyice yakınlaştırmıştır ABD, bölgeye uzak olması sebebiyle yaşadığı dezavantajı, Doğu Avrupa devletleri aracılığıyla ortadan kaldırmayı hedeflemiştir⁶⁰. Soğuk Savaş sonrasında NATO'nun⁶¹ yeni stratejisinde Karadeniz, Türkiye'nin NATO üyesi olduğu göz önünde bulundurulursa ikinci kez ulaşılması gereken bir alandır. Karadeniz'in kuzey kıyıları, batıdan doğuya NATO kapsamına dâhil oldukça, bu strateji adım adım hayata geçmektedir⁶². Doğal olarak bu durum, ABD'nin Karadeniz'deki hedefleri için oldukça uygun olan yeni araçların ortaya çıkması anlamına gelmektedir.

ABD'nin Soğuk Savaş sonrası Karadeniz'de izlediği politikanın temeli, RF'nin siyasi, askerî, ekonomik, vb. alanlardaki etkisini azaltmak ve Karadeniz'deki güçler savaşında dengeyi, kendi lehine çevirmektir. ABD, Karadeniz'de ortaya çıkan boşluğu değerlendirerek bölgede liderliği ele geçirmeyi hedeflemektedir. Bu kapsamda, bölgede NATO çerçevesinde askerî bir gücün yer alması gerektiğini, bunun güç boşluğunu kapatmak için bir ihtiyaç olduğunu savunmaktadır. **Bu tezin arkasındaki asıl niyet ise bölgede yer alan devletleri, Avrupa-Atlantik eksenine dâhil etmektir**⁶³. Karadeniz Bölgesi'nde yer alan devletlerin Doğu Bloku'nun dağılmasının ardından Batı Bloku'na kayma eğilimi taşıması, ABD için elverişli bir ortam yaratmıştır. Ortaya çıkan bu şartlar, ABD'nin bölgede liderliği ele geçirme stratejisinin önemli dayanaklarını teşkil etmiştir. Bu amaçla ABD, bölge devletlerinin Batılı kurumlara ve kuruluşlara üyeliğini teşvik etmiş ve ekonomik alt yapı projelerine destek olarak bu devletleri, uluslararası ekonomik sistemle bütünleştirmeyi amaçlamıştır⁶⁴.

ABD'nin Karadeniz'de izlediği politikalar, yöntem açısından çeşitlilik arz etmektedir. Bunlardan ilki, doğrudan doğruya kendi eliyle ya da sivil toplum kuruluşları veya çeşitli kurumlar aracılığıyla geliştirdiği politiklardır. ABD'nin Karadeniz'e yönelik olarak geliştirdiği stratejiyi hayata geçirmek için kullandığı araçların başında, **“demokratikleşme”** kavramı gelmektedir. ABD, bölgede demokratik rejimlerin hayata geçmesini sağlayarak, kendi çıkarlarına aykırı düşen devlet yapılanmalarının oluşmasını engellemeyi amaçlamaktadır. Bu

⁶⁰ Bkz. Ariel Cohen/Conway Irwin, “U.S. Strategy in the Black Sea Region”, **Backgrounder**, No. 1990, The Heritage Foundation, Washington, 13.12.2006, s. 1-2; Alkan, s. 80-82; Prevelakis, s. 149-151

⁶¹ NATO ibaresinin ABD şeklinde okunması, gerçekçi bir bakış açısı olarak düşünülebilir. Aynı yönde bkz. Kesgin, 2009, s. 82

⁶² Serdar Kesgin, “NATO ve Karadeniz”, **Uluslararası Mücadelenin Yeni Odağı Karadeniz** (Derleyenler: Osman Metin Öztürk/Yalçın Sarıkaya), BRC Basım, Ankara 2005, s. 123

⁶³ Yılmaz, 2007, s. 50. Aynı yönde bkz. Sinan Oğan, “Küresel Mücadelenin Yeni Alanı: Karadeniz ve Montrö Anlaşması”, <http://www.turksam.org/tr/a907.html>, (20.04.2012); Aktan, s. 37-38

⁶⁴ Cohen/Irwin, s. 2; Kandemir, s. 190. Aynı yönde bkz. Grinevetskiy/Jiltsov/ Zonn, 2009, s. 236-238

noktada, AB ile ABD arasında bir ittifak söz konusudur. AB ve ABD, bölgeye yönelik çeşitli alanlardaki destek programlarını uyumlu hâle getirmiştir. Bu politikanın diğer boyutu ise serbest piyasa ekonomisinin sağlıklı ve işler bir şekilde dönüştürülmesidir⁶⁵. Bu stratejinin hayata geçirilmesinde, bölge devletlerinin yukarıda bahsedilen arzuları ve heveskâr tutumları, bu yönüyle ABD'nin işini kolaylaştırmakta; ABD, bu devletlerde izlediği politikayı ilgili devletlerde tabana yayabilmekte; kamuoyu gündeminde tutabilmekte ve bu sayede gerek kavramlar gerekse kendi adı üzerinde cazibe yaratabilmektedir.

ABD'nin bir diğer hedefi ise Karadeniz'de kalıcı olarak konuşlanmaktır. Bu amaçla Romanya ve Bulgaristan'da askerî üs oluşturma faaliyetlerini hayata geçirmiştir. Bu üs edinme faaliyetleri, bir yandan Ortadoğu'ya yönelik bir stratejinin parçasıyken diğer yandan da Kafkasya ve Türkistan coğrafyalarını ilgilendiren bir hamle niteliğindedir. Bahsi geçen coğrafyalara yönelik operasyonlarda gerekli olan ikmâl ve ulaşım gibi askerî lâzımler açısından konuşlanma büyük bir avantaj yaratmaktadır⁶⁶. Karadeniz'de konuşlanmanın ABD için bir diğer aracı da NATO'dur. NATO şemsiyesi altında bazı taleplerinin yerine gelmesi, ABD'nin izlediği bir diğer yoldur. Karadeniz'de güvenliğin sağlanması, terör faaliyetlerinin ve kaçakçılığın engellenmesi gibi gerekçelerle NATO, Karadeniz'deki KADİGG ve KUH gibi deniz güvenliğiyle ilgili oluşumlarda kendi güçlerinin de yer almasını istemektedir. Ayrıca, 11 Eylül saldırılarından sonra oluşturulan ve Akdeniz'de yürütülen NATO güdümündeki "Etkin Çaba Harekâtı" isimli deniz operasyonlarının Karadeniz'e taşınması da NATO'nun bir diğer arzusudur. Bunun dışında ABD, Karadeniz'de deniz gücü bulundurulmasıyla ilgili olarak Karadeniz'e kıyısı olan devletlerle kıyısı olmayan devletler arasında farklı hükümler barındıran ve çeşitli kıstaslara göre değişik sınırlandırmalar getiren Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin⁶⁷ bazı maddelerinde de değişiklik yapılmasını talep etmektedir⁶⁸.

⁶⁵ Yılmaz, 2007, s. 50. Aynı yönde bkz. Alkan, s. 84-85; GrinevetskiY/Jiltsov/Zonn, 2009, s. 240. "Demokratikleşme" kavramı ile ifade edilen/peçelenen girişimler içinde en bilinenler, yaygın adıyla "Turuncu Devrimler" olarak nitelendirilmektedir. Pek çok coğrafyada gerçekleştirilen bu faaliyetlerden Karadeniz Bölgesi ile ilgili olan örnekler için bkz. Sinan Oğan, "Güç Mücadelesinde Kadife Devrim Modası: Gürcistan Örneği", **Turuncu Devrimler SOROS'un Yeni Dünya Düzeni: 'İkinci El Demokrasi' ve Neo-Conlar** (Derleyen: Sinan Oğan), Birharf Yayıncılık, İstanbul 2006, s. 210-229; Sinan Oğan, "Ukrayna'da Turuncu Devrim", **Turuncu Devrimler SOROS'un Yeni Dünya Düzeni: 'İkinci El Demokrasi' ve Neo-Conlar** (Derleyen: Sinan Oğan), Birharf Yayıncılık, İstanbul 2006, s. 230-257; Anar so-muncuoğlu, "Moldova'da 'Sessiz' Devrim", **Turuncu Devrimler SOROS'un Yeni Dünya Düzeni: 'İkinci El Demokrasi' ve Neo-Conlar** (Derleyen: Sinan Oğan), Birharf Yayıncılık, İstanbul 2006, s. 272-289

⁶⁶ Sinan Oğan, "Küresel Mücadelenin Yeni Alanı: Karadeniz ve Montrö Anlaşması", <http://www.turksam.org/tr/a907.html>, (21.04.2012); Celalettin Yavuz, "ABD'nin Karadeniz'e Çıkma ve Montreux Boğazlar Sözleşmesi'ni Aşma Girişimleri", <http://www.turksam.org/tr/yazdir/1458.html>, (21.04.2012)

⁶⁷ Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin tam metni için bkz. Aslan Gündüz, **Milletlerarası Hukuk Temel Belgeler Örnek Kararlar**, Beta Basım, İstanbul 2003, s. 480-491; Enver Bozkurt, **Türkiye'nin Uluslararası Hukuk Mevzuatı**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2003, s. 202-215

20 Temmuz 1936 yılında imzalanan Montrö Boğazlar Sözleşmesi, Lozan Barış Antlaşması ile kabul edilen Türk boğazlarının tâbi olduğu geçiş rejimini değiştiren bir belgedir. Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile Çanakkale ve İstanbul Boğazlarından geçiş rejimiyle ilgili çok çeşitli kıstaslar getirilmiştir. Sözleşmede bir taraftan ticaret gemilerinin, savaş gemilerinin ve hava araçlarının geçişi düzenlenmiş; diğer taraftan da geçişlerin yapıldığı zamana göre bir takım farklılıklar yaratılmıştır. Sözleşmeye göre, savaş gemisi dışındaki bütün gemiler ticaret gemisi kabul edilmiştir. Savaş gemileri ise altı ayrı gruba ayrılarak çeşitli tonaj ve zaman sınırlamaları getirilmiştir. Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nde, geçiş rejiminin zamanına göre yapılan düzenlemelerde ise barış zamanında yapılan geçişlerle savaş zamanında yapılan geçişler arasında bir ayrıma gidilmiştir. Öte yandan, Türkiye'nin savaş zamanında tarafsız olmasına veya savaşan taraf olmasına göre ayrı ayrı düzenlemeler yapıldığı gibi Türkiye'nin kendisini yakın savaş tehdidi altında hissetmesi durumu da yine farklı bir düzenleme konusu yapılmıştır. Bunların dışında, Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ndeki bir diğer ayırıcı kıstas ise Karadeniz'de kıyıya sahip olmaktır. Karadeniz'e kıyısı olan devletlerle kıyısı olmayan devletler arasında da geçiş rejimiyle ilgili bazı farklılıklar yaratılmıştır⁶⁸. Kısacası Montrö Boğazlar Sözleşmesi, değişik açılardan getirilen kısıtlamalar sebebiyle Türkiye'nin güçlü bir denetim hakkına sahip olduğu ve bölge dışı devletlerin Karadeniz'de tahakküm yaratmasına izin vermediği bir belgedir.

Karadeniz'de ABD için önemli olan konulardan biri de “**enerji nakliyatı ve güvenliği**”dir. Karadeniz'deki enerji nakil trafiğinin konusu olan gaz ve petrol, Ortadoğu'dan ve Türkistan'dan Rus limanları ve Türk boğazları aracılığıyla Avrupa'ya ve Akdeniz'e ulaşmaktadır. Ayrıca Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı, Bakü-Tiflis-Erzurum Doğalgaz Boru Hattı ve NABUCCO Projesi gibi hayata geçmiş veya geçmesi planlanan enerji nakil hatları için de Karadeniz, çok önemli bir güzergâhtır⁷⁰. Karadeniz'deki enerji nakil trafiği, öncelikle

⁶⁸ Bkz. Alkan, s. 89, 152-154; Yılmaz, 2007, s. 52-53; Kandemir, s. 191-195, 201-203; Özcan Yeniçeri, **Bugünden Yarına Türk Dünyasına Stratejik Bakış**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2008, s. 381-385; Köylü, s. 148-158; Sinan Oğan, “Küresel Mücadelenin Yeni Alanı: Karadeniz ve Montrö Anlaşması”, <http://www.turksam.org/tr/a907.html>, (23.04.2012); Celallettin Yavuz, “ABD'nin Karadeniz'e Çıkma ve Montreux Boğazlar Sözleşmesi'ni Aşma Girişimleri”, <http://www.turksam.org/tr/yazdir1458.html>, (23.04.2012); Yılmaz, 2010, s. 52-53; Erbaş, s. 155-157, 160-161

⁶⁹ Montrö Boğazlar Sözleşmesi hükümleriyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Sevin Toluner, **Milletlerarası Hukuk Dersleri**, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul 1996, s. 164-180; M. Deniz Vank, **Boğazların Hukuki Rejimi ve Türk Boğazları**, US-A Yayıncılık, Ankara 1998, s. 57-69; Kudret Özersay, **Türk Boğazlarından Geçiş Rejimi**, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, Ankara 1999, s. 66-83; Sevin Toluner, **Türkiye'nin Bazı Dış Politika Sorunları**, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul 2004, s. 379-419; Hüseyin Pazarcı, **Uluslararası Hukuk Dersleri II. Kitap**, Turhan Kitabevi, Ankara 2005, s. 350-355; Aydoğan Özman, **Deniz Hukuku I**, Turhan Kitabevi, Ankara 2006, s. 394-405; Selami Kuran, **Uluslararası Deniz Hukuku**, Arıkan Basım Yayım Dağıtım, İstanbul 2006, s. 105-114.

⁷⁰ Cohen/İrwin, s. 3; Sinan Oğan, “Küresel Mücadelenin Yeni Alanı: Karadeniz ve Montrö Anlaşması”, <http://www.turksam.org/tr/a907.html>, (27.04.2012). Benzer yönde bkz. Osman Metin Öztürk, **Amerika Çökerken Yeni Kutuplaşma**, Fark Yayınları, Ankara 2007, s. 133

kullanıcıları olan Avrupa devletlerini ilgilendirirse de ABD'nin hedefleri ve Amerikan enerji şirketlerinin çıkarları doğrultusunda bu hat üzerindeki istikrarlı bir nakliye sistemiyle dünya piyasalarındaki enerji fiyatlarının kontrol altında tutulabilmesi, Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC)'ne alternatif bir kaynak olması, RF'nin enerji piyasalarındaki tekelinin kırılması gibi sebeplerle ABD, Karadeniz'deki enerji nakil trafiğiyle çok yakından ilgilidir⁷¹. Ayrıca bu nakliyat trafiğine paralel olarak aynı güzergâhta uyuşturucu, insan ve silah kaçakçılığı yapılması da ABD'nin ilgi alanı içindedir. İnsan kaçakçılığı kapsamında, ABD'nin terörist kabul ettiği kişilerin bulunması; Afganistan'da bulunan afyon tarlalarından elde edilen uyuşturucu maddenin nakledilmesi; konvansiyonel silahlar ve kitle imha silahlarıyla ilgili kaçakçılık trafiği gibi 11 Eylül sonrası ABD tarafından daha titizlikle yaklaşılan konularda Karadeniz'in bir geçiş yolu olması, bu ilgiyi daha da arttırmaktadır. Bölgenin ABD için diğer bir önemi de yine, 11 Eylül saldırılarından sonra başlatılan askerî nitelikli Afganistan, Irak operasyonları ve muhtemel bir İran müdahalesi bağlamında Karadeniz'in stratejik konumundan kaynaklanan rolüdür⁷². Görüldüğü üzere, yukarıda bahsedilen hamleler, talepler ve uygulanmak istenen stratejiler Soğuk Savaş sonrasında Karadeniz'de ABD'nin doğrudan mevcudiyetini sağlamaya ve değişik araçlar yoluyla Karadeniz Bölgesi'nde etkinliğini arttırmaya yönelik girişimlerdir. Soğuk Savaş sonrasında Karadeniz'de oluşan yeni denklemde ABD, doğrudan ve/veya dolaylı olarak "belirleyici ve/veya yönlendirici" olmayı arzulamaktadır.

4. ABD KARŞISINDA KARADENİZ'DE YENİ CEPHE: TÜRK-RUS İTTİFAKI

Soğuk Savaş'ın bitmesinin ardından Karadeniz'de oluşan şartlar, alışılmamış bazı gelişmelere yol açmıştır ki bunların başında, bazı alanlarda görülen Türk-Rus ittifakı gelmektedir. Bu ittifakın oluşmasında alt yapı teşkil eden zemin, ekonomidir. Bu kapsamda, Soğuk Savaş sonrasında Türkiye'nin öncülüğünde başlatılan KEİ süreci, zaman içinde gelişerek tüzel bir kişilik kazanmış ve KEİÖ adıyla uluslararası bir örgüte dönüşmüştür⁷³. Bunun dışında, Türkiye ile RF arasındaki dış ticaret, 1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren hızlı bir gelişme göstermiştir. Her iki devlet de birbirleri için önemli birer ticarî ortak hâline gelmişlerdir. Sanayi, turizm, teknoloji, savunma, inşaat, enerji ve eğitim-kültür gibi bir çok alanda anlaşmalar imzalanmıştır. Bu anlaşmalar, bir yandan iki devlet arasındaki dış ticaret hacmi-

⁷¹ Alkan, s. 91-92; Hasan Kanbolat, "Türkiye, Karadeniz'de Yeni Ufuklara Yelken Açmak İstiyor", *Avrasya Dosyası*, C. 13, S. 1, Ocak-Şubat-Mart-Nisan 2007, s. 80; Sinan Oğan, "Küresel Mücadelenin Yeni Alanı: Karadeniz ve Montrö Anlaşması", <http://www.turksam.org/tr/a907.html>, (27.04.2012); Köylü, s. 144; Erbaş, s. 159

⁷² Bkz. Cohen/Irwin, s. 2-3; Kanbolat, 2007, s. 77-78; Daniel Hamilton, "A Transatlantic Strategy for the Wider Black Sea?", *The Wider Black Sea Region in the 21st Century: Strategic, Economic and Energy Perspectives* (Edited by Daniel Hamilton and Gerhard Mangott), Center for Transatlantic Relations, Washington 2008, s. 322-323; Sinan Oğan, "Küresel Mücadelenin Yeni Alanı: Karadeniz ve Montrö Anlaşması", <http://www.turksam.org/tr/a907.html>, (28.04.2012)

⁷³ KEİ girişimi ve bu girişimin KEİÖ'ye dönüşmesiyle ilgili olarak bkz. Oktay, s. 213-240; Altıntaş, s. 639-669; Yalçınkaya, 2006, s. 253-282; Grinevetskiy/Jiltsov/Zonn, 2009, s. 205-210

nin artmasına, diğer yandan da doğal olarak diplomatik ilişkilerin yoğunlaşmasına yol açmıştır⁷⁴. Ekonomik ihtiyaçların ortaya çıkardığı KEİ girişiminin KEİÖ'ye dönüşmesi, iki devlet arasındaki dış ticaretin beklenenden fazla artış göstermesi, bölgenin en büyük iki devleti olan Türkiye ile RF arasında başlayan yumuşamanın somutlaşmasına ve işbirliğine dönüşerek ileri bir boyuta taşınmasına yol açmıştır.

Türkiye ile RF arasında ekonomik alanda gelişen ilişkilerde enerji, önemli bir konudur. Enerji konusunun öne çıkmasında, ekonomik ilişkilerin ve işbirliğinin gelişmesi kadar Türkiye'nin enerji politikasını değiştirip doğal gazla yönelmesi de önemli bir etkidir⁷⁵. Türkiye'nin RF'den ithal ettiği hammaddeler içinde en büyük pay, doğal gazla ve petrole aittir. RF açısından Türkiye, doğal gazda en büyük ikinci pazardır. Petrol açısından bakıldığında da Türkiye, RF için önemli bir müşteridir. Ayrıca RF ile Türkiye'nin enerji alanındaki hedefleri içinde çatışan unsurlar olduğu kadar, birbirini tamamlayan unsurlar da bulunmaktadır. RF'nin elinde, Batı'ya ihraç etmek üzere yüksek miktarda hidro-karbon kaynağı vardır. Türkiye ise enerji nakliyatında bölgesel bir güç olmak ve enerji ulaşımında merkezî bir rol oynamak istemektedir. Diğer yandan hem Türkiye hem de RF, değişik sebeplerle de olsa SSCB coğrafyasında yer alan Türk devletlerinin istikrarlı ve güçlü devletler olmasını, bölgenin barışa ve istikrara kavuşmasını arzulamaktadırlar. RF'nin önemli bir ihraç kalemi olan enerjinin bir kısmı, bu devletler ile RF arasındaki anlaşmalar neticesinde RF eliyle dünya piyasalarına sunulmaktadır⁷⁶.

Ekonomik alanda yumuşamayla başlayan ve üst düzeyde işbirliğine dönüşen Türkiye-RF ilişkileri, paralel bir şekilde Karadeniz güvenliği alanında da kendini göstermiştir. Karadeniz'in bölge devletlerinin egemenliği altında kalması ve dışarıdan bir müdahalenin olmaması mantığına dayanan bu anlayış, tarihî Türk-Rus çekişmesinin Karadeniz güvenliği zemininde sona ermesine ve Türk-Rus ittifakının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Türkiye ve RF, bölgenin Batı etkisinden ve istikrarsızlıktan korunması noktasında mutabıktırlar. Bu bağlamda her iki devlet de ABD'nin, AB'nin ve NATO'nun etkisini asgariye indirerek bölge-

⁷⁴ Bkz. Fatih Özbay, "Türkiye-Rusya İlişkileri: Stratejik Ortaklık mı?", **21. Yüzyılda Çağdaş Türk Dış Politikası ve Diplomasisi** (Editör: Hasret Çomak), Umuttepe Yayınları, Kocaeli 2010, s. 302-303; Vügar İmanov, "Türk-Rus İlişkilerinde Yakınlaşma Dönemleri", **Türkiye'nin Değişen Dış Politikası** (Derleyenler: Cüneyt Yenigün/Ertan Efeğil), Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2010, s. 731-734; İlyas Kamalov, "Ankara-Moskova Hattında Yakın Markaj", **Stratejik Analiz**, S. 64, Ağustos 2005, s. 8-9; İlyas Kamalov, "Rusya Federasyonu ile İlişkiler", **Türk Dış Politikası (1919-2008)** (Editör: Haydar Çakmak), Barış Platin Kitap, Ankara 2008, s. 944-946; Sinan Oğan, "Dimitri Medvedev'in Türkiye Ziyareti ve Türk-Rus İlişkilerinin Perspektifleri", <http://www.turksam.org/tr/yazdir1458.html>, (30.04.2012)

⁷⁵ Alkan, s. 54

⁷⁶ Emre İşeri/Volkan Özdemir/A. Oğuz Dilek, "Jeopolitik Rekabetten Enerji İşbirliğine: Türkiye-Rusya İlişkileri", **Türkiye'nin Değişen Dış Politikası** (Derleyenler: Cüneyt Yenigün/Ertan Efeğil), Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2010, s. 750, 753. Benzer yönde bkz. Sinan Oğan, "11 Eylül Sonrası Türk Dış Politikasında Rusya", **Rusya Stratejik Araştırmaları 1** (Editör: İhsan Çomak), TASAM Yayınları, İstanbul 2006, s. 201-202

de kendilerinin etkinliğinin devam etmesi hususunda anlayış birliği içindedirler⁷⁷. Türkiye ve RF Karadeniz'i, geleneksel olarak **"kendi denizleri"** kabul etmektedirler⁷⁸. Bu kapsamda Türkiye ve RF, kendi hâkimiyetlerindeki KADİGG ve KUH uygulamasına ABD'nin de katılmak istemesine karşı çıkmışlardır. NATO'nun Akdeniz'de yürüttüğü "Etkin Çaba Harekâtı"nın Karadeniz'e de genişlemesi talebini veto eden Türkiye, bu konuda RF'nin desteğini almıştır. Ayrıca RF, ABD tarafından gündeme getirilen Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin değiştirilmesi meselesinde Türkiye ile ortak hareket ederek sözleşmenin değiştirilmesine karşı çıkmıştır⁷⁹. Türkiye ile RF'nin bu ortak tavrı, son dönemde Gürcistan Savaşı süresince de gözlemlenmiştir. Görüldüğü üzere Karadeniz güvenliğiyle ilgili olarak ortaya çıkan Türk-Rus ittifakı, ilgili devletlerin sınır ötesi güvenlik endişesinden kaynaklanan bir uygulamanın ötesine geçmiş ve Karadeniz'de bir **"Türk-Rus iktidar tekeli"** oluşmasına yol açmıştır.

SONUÇ

Soğuk Savaş sonrasında şekillenen yeni uluslararası sistemde eski oyuncular, yeni senaryo gereği yeni ve/veya farklı roller oynamaya başlamışlardır. Başrolleri paylaşan iki

⁷⁷ Cohen/İrwin, s. 8; Suat Kınıkloğlu, "Karadeniz'de Bölgesel Arayışlar ve Zihinsel Altyapıları", **Stratejik Analiz**, S. 73, Mayıs 2006, s. 54; Grinevetskiy/Jiltsov/Zonn, 2009, s. 281

⁷⁸ Fiona Hill/Ömer Taşpınar, "Turkey and Russia: Axis of the Excluded?", **Survival**, V. 48, No. 1, s. 88

⁷⁹ Bkz. Cohen/İrwin, s. 8-9; Kınıkloğlu, s. 54; Karadeniz, s. 112-114; Çörten, s. 38-39; Grinevetskiy/Jiltsov/Zonn, 2009, s. 259-261; İşeri/Özdemir/Dilek, s. 749; Sarıkaya, 2010, s. 39; Erbaş, s. 154-158; Sinan Oğan, "Küresel Mücadelenin Yeni Alanı: Karadeniz ve Montrö Anlaşması", <http://www.turksam.org/tr/a907.html>, (03.05.2012); Kamer Kasım, **Soğuk Savaş Sonrası Kafkasya**, Usak Yayınları, Ankara 2011, s. 118-119. Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin değiştirilmesine karşı çıkan Rusya'nın bu tavrı, geleneksel Rus dış politikasının dışında bir çizgiyi yansıtmaktadır. Tarihî "sıcak denizlere inme politikası" bir yana bırakılsa bile İkinci Dünya Savaşı sırasında ve akabinde, SSCB tarafından Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin değiştirilmesi talep edilmiştir. İkinci Dünya Savaşı devam ederken yapılan talebin, savaş şartları gerekçe gösterilerek ABD ve İngiltere tarafından olumsuz karşılanmadığı da unutulmamalıdır. İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminde ise bu taleple birlikte, 1877-1878 Osmanlı-Çarlık Rusyası Savaşı esnasında alınan ancak 1917 Sovyet Devrimi ile iade edilen Kars'ın, Ardahan'ın ve Artvin'in yeniden SSCB'ye iadesi de Türkiye'den talep edilmiştir. Savaş sonrası taleplere yönelik olarak ABD ve İngiltere, eski tutumlarına göre daha net bir tavır alarak Türkiye'nin yaklaşımına yakın bir konum almışlardır. Bu durumun ortaya çıkmasında, İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan yeni güç denklemleri ve buna bağlı olarak her iki devletin Türkiye'yi, SSCB karşısında yalnız bırakmama saiki yatmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Mustafa Aydın, "1939-1945 İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye 1939-1945", **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (Cilt I: 1919-1980)**, Baskın Oran (Ed.), İletişim Yayınları, İstanbul 2005, s. 455-475; Erel Tellal, "1945-1960 SSCB'yle İlişkiler", **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (Cilt I: 1919-1980)**, Baskın Oran (Ed.), İletişim Yayınları, İstanbul 2005, s. 501-509; Mehmet Seyfettin Erol, "Sovyet Talepleri (Stalin) Krizi", **Türk Dış Politikasında 41 Kriz**, Haydar Çakmak (Ed.), Kripto Basım Yayım Dağıtım, Ankara 2012, s. 57-70

oyuncudan SSCB, artık başrolde değildir. Adıyla birlikte etki gücü de değişmiştir. Yeni dönemde kullandığı RF kimliği, eskiye oranla daha ikinci plandadır. Ancak kumaşındaki başrol oyunculğu, yer yer su yüzüne çıkma fırsatı bulmaktadır ki bu coğrafyalardan biri de Karadeniz'dir. Yaşadığı acı tecrübeden dolayı iç güvenlik konusunda hassasiyetini koruyan RF, dış güvenlik konusunda da **“yakın çevre”** odaklı bir politika izlemektedir. Bu bağlamda Karadeniz egemenliğini vazgeçilmez gören RF, gerek tek başına gerekse değişik ittifaklar aracılığıyla bu bölgede hâlâ **“en etkin güç”** olma stratejisini benimsemiştir. Ancak RF, **“tek başına etkin güç”** olamayacağını farkındadır.

Eski dönemin diğer başrol oyuncusu ABD ise başroldeki yerini korumaktadır ve artık rakipsiz olmanın verdiği güçle daha önce yeterince etkin olmadığı coğrafyalarda da hâkim olmayı amaçlamaktadır. Bunlardan biri de Karadeniz Bölgesi'dir. “Demokratikleşme”, “güvenlik”, “enerji”, “terörizmle mücadele”, “ekonomi” gibi değişik araçlar ve gerekçeler eliyle bölgede ipleri eline almak isteyen ABD, gerek bölge devletleriyle ittifak yaparak “doğrudan” gerekse NATO, AB gibi örgütler ve değişik zeminlerde faaliyet gösteren kuruluşlar eliyle “dolaylı” olarak çeşitli girişimlerde bulunmaktadır. Bölgeye olan coğrafi uzaklığının yarattığı dezavantajı değişik araçlarla azaltmak isteyen ABD'nin alışkın olmadığı ve aşamadığı bir diğer etken de bölgedeki eski müttefiki Türkiye'dir.

Soğuk Savaş'ın sona ermesi neticesinde, **“belirli bir blok içinde yer alma ve mensup olunan blokun genel ilkelerine uygun hareket etme mecburiyeti”**nin bitişi, birçok devlet için yeni fırsatlar doğurmuştur ki bunların en başında gelenlerinden biri de Türkiye'dir. Birinci kuşak sınırları çevresindeki ve/veya değişik etkenlerden kaynaklanan daha uzak coğrafyalardaki etki alanları içinde yeni manevralar yapabilme fırsatını yakalayan Türkiye için Karadeniz, bu fırsatlara iyi bir örnektir. Türkiye'nin Karadeniz'deki temel amacı, bölge devletleriyle olan ilişkilerinde Soğuk Savaş psikolojisini yıkmak ve Karadeniz denklemindeki değişkenleri, gerek ortaya çıkan yeni duruma gerekse kendi menfaatlerine göre yeniden düzenlemektir.

Karadeniz'i, **“kara”** ve **“deniz”** olarak iki ayrı algı ile ele alan Türkiye'nin Soğuk Savaş sonrasında Karadeniz'de yaptığı ilk hamle, **“kara merkezli”** KEİ girişimidir. Bahsi geçen stratejinin uygulanabilmesi ve özellikle derin psikolojik önyargıların aşılabilmesi amacıyla başlatılan KEİ girişimi, ekonomik bir zeminde hareket etmesi sebebiyle olumlu bir başlangıç yaratmıştır. Zaman içinde KEİÖ'ye dönüşen bu girişimin ilk çıkış hedefleriyle bugün için geldiği nokta arasında ciddi bir makas farkı olduğu bir gerçektir. Değişik sebeplerden dolayı beklentilerin gerisinde kalsa da KEİÖ, Karadeniz güvenliğinin oluşturulabilmesi için iyi bir alt yapı işlevi görmüştür. Psikolojik duvarların ve önyargıların aşılmasında “hızlandırıcı etkisi” yapan KEİÖ, Türkiye'nin sonraki dönemde attığı adımlara olumlu karşılıklar almasında çok önemli bir görevi yerine getirmiştir. KEİÖ üyesi devletlerin örgüt zemininde ve değişik seviyelerde sayısız kez bir araya gelmesi, ikili ve çok taraflı ilişkileri geliştirmiş ve Karadeniz'de ortaya çıkan askerî işbirliğinin temelini sağlamlaştırmıştır. Her ne kadar bu güvenlik yapılanmalarının KEİÖ ile organik bir bağı olmasa da KEİÖ'nün olmadığı Karadeniz denklemine, bu oluşumların hayata geçmesi çok da mümkün görünmemektedir. Bu sebeple KEİÖ'yü, sadece iktisadî sonuçlar doğuran bir örgüt olarak değerlendirmek doğru değildir.

KEİ girişiminin tüzel kişilik kazanarak KEİÖ adıyla bir uluslararası hukuk kişisi hâline gelmesinden sonra, Türkiye'nin Karadeniz güvenliğiyle ilgili olarak, bölge dışı aktörlerden bağımsız olarak attığı diğer adımlar, “deniz merkezli” KADİGG ve KUH girişimleridir. Doğrudan doğruya güvenlik tabanlı olan bu girişimler, KEİÖ ile karşılaştırıldığında daha bağımsız yapılanmalardır. KEİÖ'nün üye yapısından ve özellikle ABD ve AB gibi bölge dışı aktörlerin etkilerinden kaynaklanan eleştirilerin, KADİGG ve KUH girişimleri açısından karşılığı yoktur. Bu durumun ortaya çıkmasında, Türk devlet yapısı içindeki kurumsal bakış farklılıklarının etkisi olduğu yadsınmaz. Zira, Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK)'nin bu girişimlerde öncü rol oynadığı bilinen bir gerçektir. TSK'nın Soğuk Savaş sonrası NATO ile olan bağlarını gevşetmek ve daha bağımsız hareket etmek istemesinin⁸⁰ somut yansımaları olan KADİGG ve KUH girişimleri, KEİÖ ile mukayese edildiğinde daha başarılı ve daha etkili olmuşlardır. Üstelik bu girişimler, bugün için yaygın olarak kabul görmüş olan uygulamalardır. Bu da göstermektedir ki doğru planlama ve zamanlama, kararlı bir uygulamayla birleştiğinde, olumlu sonuçları almak hiç de zor değildir.

Türkiye'nin Karadeniz'de attığı “Ankara merkezli”⁸¹ adımlar, Türk dış politikası açısından değerlendirildiğinde, Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkan gelişmeler karşısında kayıtsız kalınmadığını gösteren önemli işaretlerdir. Cumhuriyet Dönemi Türk dış politikasına, özellikle de Gazi Mustafa Kemâl ATATÜRK sonrası devreye hâkim olan ürkek ve temkini elden bırakmayan dış politika stratejisinden farklı bir yaklaşım olan Karadeniz girişimleri, diğer coğrafyalarda da aynı psikolojiyle hareket edilebilmesi için cesaretlendirici bir rol oynamalıdır. Yer yer bu bağımsızlıkçı anlayışın bazı denemelerde bulunduğu görülmektedir ancak ABD'nin ve özellikle de 1990'lı yıllardan itibaren oldukça güçlü etkileri olan AB'nin, hâlâ Türk dış politikasında çıpa işlevi gördüğü de gözlemlenmektedir. Bu çıpalardan kurtulabilmenin yolu, “Ankara merkezli” girişimlere daha çok ağırlık vermekten geçmektedir. Türkiye'nin yeterince güçlü olmadığı yolundaki eleştiriler göz ardı edilmemekle birlikte, dikkat edilmesi gereken husus, bu durumun öncelikle psikolojik etkenlerden kaynaklandığıdır. Gerek kurumsal olarak gerekse insan kaynakları açısından aşılması gerekli olan bu psikolojik ön kabuller, “Ankara merkezli” girişimlerin önünü baştan tıkamamalıdır. Soğuk Savaş ve yirminci yüzyıl şartlarının çoktan geride kaldığı günümüzde, “Türkiye ancak güçlendikçe daha bağımsız hareket edebilir.” mantığına esir olunmamalıdır. “Ankara merkezli” bakış açısı güçlendikçe ve uygulama alanı buldukça, Türkiye'nin daha bağımsız hareket edebilme yeteneği de aynı oranda artacaktır. Bu noktada, Türkiye'nin Karadeniz'deki bağımsız girişimlerinin ulaştığı seviyenin hiç de azımsanmayacak derecede olduğu gözden tutulmamalıdır. **Dolayısıyla, Karadeniz örneği üzerinden varılacak en önemli sonuç, “Ankara**

⁸⁰ TSK'nın Soğuk Savaş sonrası geliştirdiği yeni bakış açısının tarihî arka planı, sebepleri, uygulama alanları ve günümüze yansımaları ile ilgili olarak bkz. Ümit Özdağ, “Türkiye'nin Bağımsızlığına Saldırının Parçası Olarak Türk Ordusu'nda Rusçu-Avrasyacı Klik İddiaları”, **21. Yüzyıl**, S. 7, Ekim-Kasım-Aralık 2008, s. 3-26

⁸¹ “Ankara merkezli” tabiri, gazeteci-yazar Arslan Bulut'a aittir. Bu tabirin içerdiği anlam için bkz. Arslan Bulut, **Güneş Ülkesi: Türklüğün Yeni Düzeni**, Bilgeoğuz Yayıncılık, İstanbul 2006; Arslan Bulut, **Atatürk'ün Yol Haritası**, Bilgeoğuz Yayıncılık, İstanbul 2006

merkezli” girişimlerin, Türkiye’nin güçlenmesinin yalnızca sonucu olmadığı, aynı zamanda sebebini de oluşturduğudur.

Eski/yeni mücadele alanlarında, güvenlik politikalarının zaman zaman alışılmış çizginin dışına çıkmış olması açısından Türkiye, Karadeniz özelinde kendine has bir örnek oluşturmaktadır. Soğuk Savaş döneminde Karadeniz Bölgesi’nde “yalnızları oynayan devlet” görünümündeki Türkiye, yeni dönemde birden bire etkin bir güç hâline gelme potansiyeline sahip olmuştur. Bunu gerçekleştirmek için rekabet alanlarını göz önünde bulundurarak ama tarihî çekişmeleri de saplantı hâline getirmeden oluşturulacak Türk-Rus işbirliğinin gerekli olduğunu fark eden Türkiye, aynı zamanda, NATO içindeki müttefiki ABD’yi yer yer karşısına alması gerektiğini de görmüştür. Uzun süre yürütmek zorunda kaldığı “blok siyaseti”nden yeterince zarar etmiş olan Türkiye, bu noktada **“Ankara merkezli”** politikaları tercih etme fırsatını yakalamış ve Karadeniz’deki iktidar savaşında, **“kendisinden yana”** bir tavır koymuştur. Gerek şartların uygun oluşu gerekse eski rakip RF’nin bakış açısıyla olan paralellik, Türkiye’nin elini rahatlatmıştır. RF’nin Türkiye ile gerçekleştirmek istediği üst düzey işbirliğinin altında yatan bir sebep de Türkiye’nin bölgedeki gücünün kontrol dışına çıkmasına engel olmak ve bölgedeki yeni dengede tek belirleyici olmasının önüne geçmektir. Bu noktada, eski gücünün çok gerisinde olan RF, Türkiye’yi karşısına almak yerine, belli konularda beraber hareket etmeyi uygun görmüştür. Bu durumun ortaya çıkmasında, her iki devlet açısından ortaya çıkan menfaat birliği alanlarının varlığı, taraflar açısından yeterince ikna edicidir. Uzun bir süre sonra ilk defa, Türkiye dışındaki bir coğrafyada **“tek başına olmasa da koalisyon yoluyla iktidar olma”** fırsatını yakalayan Türkiye, belirli alanlarda Türk-Rus ittifakının oluşmasında etkin bir rol oynayarak Karadeniz’de iktidar olabilmıştır. Bu sayede Karadeniz iktidarı hem bölge içinde kalmış hem de Türkiye, yaptığı açılımla bölgede yeni dış politika zeminleri yaratabilmiştir. Karadeniz özelinde alınan bu netice, **“bağımsız dış politika üretebilme ve uygulayabilme eşiği”**nin aşılabildiğine işaret etmektedir. **“Çatışma alanları”** yerine **“işbirliği alanları”**nı öne çıkaran bu anlayış, uluslararası ilişkilerin temel kuralı olan **“menfaat odaklı politika üretme ve uygulama”** anlayışıyla da uyumludur. Bu yönüyle Karadeniz örneği, değişik zeminlerde de Türk dış politikası yapıcıları ve uygulayıcıları için güzel bir örnek teşkil etmelidir.

KAYNAKÇA

- AKOĞLU, Fikriye; **Karadeniz Ekonomik İşbirliği Üyesi Ülkeler Arasındaki Başlıca Siyasî Anlaşmazlıklar ve Bu Anlaşmazlıklar Çerçevesinde Karadeniz Ekonomik İşbirliği’nin Geleceği**, Türkiye Büyük Millet Meclisi Dış İlişkiler ve Protokol Müdürlüğü, Ankara 1994
- AKTAN, Gündüz; “Karadeniz, Karadeniz”, **Stratejik Analiz**, S. 72, Nisan 2006
- AKTÜRK, Şener; “Turkish-Russian Relations after the Cold War (1992-2002)”, **Turkish Studies**, Vol. 7, No. 3, September 2006
- ALKAN, Akın; **21. Yüzyılın İlk Çeyreğinde Karadeniz Güvenliği**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2006

- ALTINTAŞ, Hakan; "KEİB: Karadeniz Ekonomik İşbirliği", **Uluslararası Örgütler ve Türkiye**, (Editörler: Şaban H. ÇALIŞ/Birol AKGÜN/Önder KUTLU), Çizgi Kitabevi, Konya 2006
- AYBAK, Tunç; "Black Sea Economic Cooperation (BSEC) and Turkey: Extending European Integration to the East?", **Politics of the Black Sea: Dynamics of Cooperation and Conflict**, (Editor: Tunç AYBAK), I. B. Tauris & Co. Ltd., London 2001
- AYDIN, Mustafa; "1939-1945 İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye 1939-1945", **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (Cilt I: 1919-1980)**, Basın ORAN (Ed.), İletişim Yayınları, İstanbul 2005
- ; "Regional Cooperation in the Black Sea and the Role of Institutions", **Perceptions**, Autumn 2005
- BALKIR, Canan; **Karadeniz Ekonomik İşbirliği Bölgesi (KEİB) Ekonomik Bir Değerlendirme**, Türk Sanayici ve İşadamları Derneği, Yayın No. TÜSİAD-T/93, 5-159, İstanbul 1993
- BİLMAN, Levent; "The Regional Cooperation Initiatives in Southeast Europe and the Turkish Foreign Policy", **Perceptions**, Volume III, Number 3, September - November 1998
- BLEDA, Tanış; "Black Sea Economic Cooperation", **Turkish Review Quarterly Digest**, Spring 1991, Vol. 5, No. 23
- BOZKURT, Enver; **Türkiye'nin Uluslararası Hukuk Mevzuatı**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2003
- BRZEZINSKI, Zbigniew; **Büyük Satranç Tahtası: Amerika'nın Küresel Üstünlüğü ve Bunun Jeostratejik Gereklilikleri**, İnkılap Kitabevi, İstanbul 2005 (Çeviren: Yelda TÜREDİ)
- BULUT, Arslan; **Güneş Ülkesi: Türklüğün Yeni Düzeni**, Bilgeoğuz Yayıncılık, İstanbul 2006
- ; **Atatürk'ün Yol Haritası**, Bilgeoğuz Yayıncılık, İstanbul 2006
- BUTTANRI, Bilge; **Bölgesel Güç Karadeniz**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2004
- COHEN, Ariel/IRWIN, Conway; "U.S. Strategy in the Black Sea Region", **Background**, No. 1990, The Heritage Foundation, Washington, 13.12.2006
- ÇİFTÇİ, Kemal; "Karadeniz'in Değişen Stratejik Konumu ve Türkiye", **Uluslararası Mücadelenin Yeni Odağı Karadeniz**, (Derleyenler: Osman Metin ÖZTÜRK/Yalçın SARIKAYA), BRC Basım, Ankara 2005
- ÇÖRTEN, Burcu; **Güncel Karadeniz Jeopolitiği**, Giresun Üniversitesi Karadeniz Stratejik Araştırma ve Uygulama Merkezi (KARASAM), Giresun 2009
- DAĞI, Zeynep; "Rusya'nın Güvenlik Politikası ve Türkiye", **Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye** (Editörler: Refet YİNANÇ/Hakan TAŞDEMİR), Seçkin Yayıncılık, Ankara 2002
- DAVUTOĞLU, Ahmet; **Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu**, Küre Yayınları, İstanbul 2010

- DUGİN, Aleksandr; **Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım**, Küre Yayınları, İstanbul 2005 (Çeviren: Vügar İMANOV)
- DURAN, Meltem; **Karadeniz Ekonomik İşbirliği Ülkeleri Arasındaki Ticaretin Gelişmemesinin Nedenleri ve Çözüm Önerileri**, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın No: 2004-61, İstanbul 2004
- ERBAŞ, Göknil; “Karadeniz’in Artan Önemi ve Türk Dış Politikasına Etkileri”, **21. Yüzyılda Çağdaş Türk Dış Politikası ve Diplomasisi**, (Editör: Hasret ÇOMAK), Umuttepe Yayınları, Kocaeli 2010
- ERHAN, Çağrı; “Türkiye ve Bölgesel Örgütler”, **Beş Deniz Havzasında Türkiye**, (Derleyenler: Mustafa AYDIN/Çağrı ERHAN), Siyasal Kitabevi, Ankara 2006
- EROL, Mehmet Seyfettin; “Sovyet Talepleri (Stalin) Krizi”, **Türk Dış Politikasında 41 Kriz**, Haydar ÇAKMAK (Ed.), Kripto Basım Yayın Dağıtım, Ankara 2012
- ERTÜRK, Emin; **Uluslararası İktisadi Birleşmeler: Teori ve Türkiye’nin İçinde Bulunduğu İktisadi Birleşme Hareketleri (GATT-1947, GATT-1994, WTO, AB, ECO, KEİB, ICO), VİPAŞ AŞ**, Bursa 2002
- GÜNDÜZ, Aslan; **Milletlerarası Hukuk Temel Belgeler Örnek Kararlar**, Beta Basım, İstanbul 2003
- HAMILTON, Daniel; “A Transatlantic Strategy for the Wider Black Sea?”, **The Wider Black Sea Region in the 21st Century: Strategic, Economic and Energy Perspectives** (Edited by Daniel HAMILTON and Gerhard MANGOTT), Center for Transatlantic Relations, Washington 2008
- HILL, Fiona/TAŞPINAR, Ömer; “Turkey and Russia: Axis of the Excluded?”, **Survival**, V. 48, No. 1
- İMANOV, Vügar; “Türk-Rus İlişkilerinde Yakınlaşma Dönemleri”, **Türkiye’nin Değişen Dış Politikası** (Derleyenler: Cüneyt YENİGÜN/Ertan EFEGİL), Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2010
- İŞERİ, Emre/ÖZDEMİR, Volkan/DİLEK, A. Oğuz; “Jeopolitik Rekabetten Enerji İşbirliğine: Türkiye-Rusya İlişkileri”, **Türkiye’nin Değişen Dış Politikası** (Derleyenler: Cüneyt YENİGÜN/Ertan EFEGİL), Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2010
- KAMALOV, İlyas; “Ankara-Moskova Hattında Yakın Markaj”, **Stratejik Analiz**, S. 64, Ağustos 2005
- ; “Rusya Federasyonu ile İlişkiler”, **Türk Dış Politikası (1919-2008)** (Editör: Haydar ÇAKMAK), Barış Platin Kitap, Ankara 2008
- KANBOLAT, Hasan; “Pax Ottomana’dan Pax Americana’ya Mı? Karadeniz’in Değişen Jeopolitiği”, **Stratejik Analiz**, Nisan 2006, S. 72 (KANBOLAT, Nisan 2006)
- ; “Türkiye, Karadeniz Ekonomik İşbirliği’nin Dönem Başkanlığı’na Hazırlanıyor”, **Stratejik Analiz**, S. 74, Haziran 2006 (KANBOLAT, Haziran 2006)

- ; "Türkiye, Karadeniz'de Yeni Ufuklara Yelken Açmak İstiyor", **Avrasya Dosyası**, C. 13, S. 1, Ocak-Şubat-Mart-Nisan 2007 (KANBOLAT, 2007)
- KANDEMİR, Eyyub; **Uluslararası Sistemin Yeni Düzen Arayışında Karadeniz'in Değişen Jeopolitiği**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2008
- KARADENİZ, Bülent; "Security and Stability Architecture in the Black Sea", **Perceptions**, Winter 2007
- KARLUK, Rıdvan; **Küreselleşen Dünyada Uluslararası Kuruluşlar**, Beta Basım, İstanbul 2007
- KASIM, Kamer; **Soğuk Savaş Sonrası Kafkasya**, USAK Yayınları, Ankara 2011
- KESGİN, Serdar; "NATO ve Karadeniz", **Uluslararası Mücadelenin Yeni Odağı Karadeniz** (Derleyenler: Osman Metin ÖZTÜRK/Yalçın SARIKAYA), BRC Basım, Ankara 2005 (KESGİN, 2005)
- ; **NATO-Rusya İlişkileri**, Giresun Üniversitesi Karadeniz Stratejik Araştırma ve Uygulama Merkezi (KARASAM), Giresun 2009 (KESGİN, 2009)
- KINIKLIOĞLU, Suat; "Karadeniz'de Bölgesel Arayışlar ve Zihinsel Altyapıları", **Stratejik Analiz**, S. 73, Mayıs 2006
- KLYMPUSH-TSINTSADZE, Ivanna; "Cooperative Efforts in the Black Sea Region", **The Black Sea Region: Cooperation and Security Building**, Oleksandr PAVLIUK/Ivanna KLYMPUSH-TSINTSADZE (Ed.), EastWest Institute (EWI), New York 2004
- KOÇER, Gökhan; "Karadeniz'in Güvenliği: Uluslararası Yapılanmalar ve Türkiye", **Gazi Akademik Bakış**, C. 1, S. 1, Kış 2007
- KOVALSKY, Nikolai; "Russia and the Black Sea Realities", **Politics of the Black Sea: Dynamics of Cooperation and Conflict**, (Editor: Tunç AYBAK), I. B. Tauris & Co. Ltd., London 2001
- KÖYLÜ, Murat; "NATO'nun Karadeniz Politikaları", **21. Yüzyıl**, S. 7, Ekim-Kasım-Aralık 2008
- KURAN, Selami; **Uluslararası Deniz Hukuku**, Arıkan Basım Yayım Dağıtım, İstanbul 2006
- MOLLAMEHMETOĞLU, Ahmet Şefik; **Argonotlardan ABD'ye Sömürgecilerin Altın Post Sevdası: Avrasya'nın Kilidi Karadeniz**, Dama Yayınları, Ankara 2010
- MOSHES, Arkady; "Littoral States and Region Building Around the Black Sea", **The Black Sea Region: Cooperation and Security Building** (Edited By Oleksandr PAVLIUK/Ivanna KLYMPUSH-TSINTSADZE), EastWest Institute, New York 2004
- OĞAN, Sinan; "Güç Mücadelesinde Kadife Devrim Modası: Gürcistan Örneği", **Turuncu Devrimler SOROS'un Yeni Dünya Düzeni: İkinci El Demokrasi ve Neo-Conlar** (Derleyen: Sinan OĞAN), Birharf Yayıncılık, İstanbul 2006
- ; "Ukrayna'da Turuncu Devrim", **Turuncu Devrimler SOROS'un Yeni Dünya Düzeni: İkinci El Demokrasi ve Neo-Conlar** (Derleyen: Sinan OĞAN), Birharf Yayıncılık, İstanbul 2006

- ; "11 Eylül Sonrası Türk Dış Politikasında Rusya", **Rusya Stratejik Araştırmaları 1** (Editör: İhsan ÇOMAK), TASAM Yayınları, İstanbul 2006
- ; "Küresel Mücadelenin Yeni Alanı: Karadeniz ve Montrö Anlaşması", <http://www.turksam.org/tr/a907.html>
- ; "Dimitri Medvedev'in Türkiye Ziyareti ve Türk-Rus İlişkilerinin Perspektifleri", <http://www.turksam.org/tr/a2024.html>
- OKTAY, Emel G.; "Türkiye'nin Avrasya'da Çok Tarafli Girişimlerine Bir Örnek: Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü", **Türkiye'nin Avrasya Macerası 1989-2006 (Avrasya Üçlemesi II)**, (Derleyen: Mustafa AYDIN), Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2007
- ÖZBAY, Fatih; "Türkiye-Rusya İlişkileri: Stratejik Ortaklık mı?", **21. Yüzyılda Çağdaş Türk Dış Politikası ve Diplomasisi** (Editör: Hasret ÇOMAK), Umuttepe Yayınları, Kocaeli 2010
- ÖZDAĞ, Ümit; "Türkiye'nin Bağımsızlığına Saldırının Parçası Olarak Türk Ordusu'nda Rusçu-Avrasyacı Klik İddiaları", **21. Yüzyıl**, S. 7, Ekim-Kasım-Aralık 2008
- ÖZERSAY, Kudret; **Türk Boğazlarından Geçiş Rejimi**, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, Ankara 1999
- ÖZGÖKER, Uğur; **Uluslararası Siyasi, Askeri ve Ekonomik Örgütler**, DER Yayınları, İstanbul 2006
- ÖZMAN, Aydoğan; **Deniz Hukuku I**, Turhan Kitabevi, Ankara 2006
- ÖZTÜRK, Osman Metin; **Rusya Federasyonu Askerî Doktrini**, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara 2001 (ÖZTÜRK, 2001)
- ÖZTÜRK, Osman Metin; **Amerika Çökerken Yeni Kutuplaşma**, Fark Yayınları, Ankara 2007 (ÖZTÜRK, 2007)
- PAVLIUK, Oleksandr; "The Black Sea Economic Cooperation: Will Hopes Become Reality?", **Subregional Cooperation in the New Europe: Building Security, Prosperity and Solidarity from the Barents to the Black Sea**, (Editor: Andrew Cottey), MacMillan Press Ltd., London 1999 (PAVLIUK, 1999)
- ; "Introduction", **The Black Sea Region: Cooperation and Security Building**, (Editors: Oleksandr PAVLIUK/Ivanna KLYMPUSH-TSINTSADZE), East West Institute (EWI), New York 2004 (PAVLIUK, 2004)
- PAZARCI, Hüseyin; **Uluslararası Hukuk Dersleri II. Kitap**, Turhan Kitabevi, Ankara 2005
- PREVELAKIS, George; "The Geopolitics of the Black Sea Region", **Southeast European and Black Sea Studies**, V. 1, N. 3, September 2001
- SARIKAYA, Yalçın; "Tarihten Günümüze Rusya-İran İlişkileri: Çatışma ve İşbirliği", **I. Türk-Rus Ortak Karadeniz Sempozyumu Bildirileri** (Yayına Hazırlayanlar: Pınar YÜRÜR/Yalçın SARIKAYA/Aigerim ŞİLİBEKOVA), Giresun Üniversitesi Karadeniz Stratejik Araştırma ve Uygulama Merkezi, Giresun 2008

- SAYAN, Serdar; "The Contribution of the Black Sea Economic Cooperation Organisation to Regional Development", **South-East Europe Review for Labour and Social Affairs**, Issue: 02/2002
- SIMAO, Licinia/FREIRE, Maria Raquel; "The EU's Neighborhood Policy and the South Caucasus: Unfolding New Patterns of Cooperation", **Caucasian Review of International Affairs**, Vol. 2(4), Autumn 2008
- SOMUNCUOĞLU, Anar; "Moldova'da "Sessiz" Devrim", **Turuncu Devrimler SOROS'un Yeni Dünya Düzeni: İkinci El Demokrasi' ve Neo-Conlar** (Derleyen: Sinan OĞAN), Birharf Yayıncılık, İstanbul 2006
- TANRISEVER, Oktay Fırat; "Sovyet Sonrası Dönemde Rusya'nın Karadeniz Politikası", **Avrasya Dosyası, "Karadeniz'in Yeni Jeopolitiği"**, Ocak-Nisan 2007, C. 13, S. 1
- TELLAL, Erel; "1945-1960 SSCB'yle İlişkiler", **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (Cilt I: 1919-1980)**, Baskın ORAN (Ed.), İletişim Yayınları, İstanbul 2005
- TOLUNER, Sevin; **Milletlerarası Hukuk Dersleri**, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul 1996
- ; **Türkiye'nin Bazı Dış Politika Sorunları**, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul 2004
- ULUSOY, Hasan; "A New Formation in the Black Sea: BLACKSEAFOR", **Perceptions**, Volume VI, N. 4, December 2001-February 2002
- UZGEL, İlhan; "1990-2001 Balkanlarla İlişkiler", **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (Cilt II: 1980-2001)**, (Editör: Baskın ORAN), İletişim Yayınları, İstanbul 2005
- VANK, M. Deniz; **Boğazların Hukuki Rejimi ve Türk Boğazları**, US-A Yayıncılık, Ankara 1998
- YALÇINKAYA, Alâeddin; "Karadeniz Ekonomik İşbirliği'nin Türkiye ve Bölge Potansiyeline Gerçekçi Adaptasyonu", **Küreselleşme ve Türkiye'nin Dış Ekonomik İlişkileri, 2004 Türkiye İktisat Kongresi Tebliğ Sunuşları**, DPT Yayınları, Ankara 2004 (YALÇINKAYA, 2004)
- ; **Kafkasya'da Siyasi Gelişmeler: Etnik Düğümünden Küresel Kördüğümüne**, Lalezar Kitabevi, Ankara 2006 (YALÇINKAYA, 2006)
- YAVUZ, Celalettin; "ABD'nin Karadeniz'e Çıkma ve Montreux Boğazlar Sözleşmesi'ni Aşma Girişimleri", <http://www.turksam.org/tr/yazdir1458.html>
- YENİÇERİ, Özcan; **Bugünden Yarına Türk Dünyasına Stratejik Bakış**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2008
- YILMAZ, Sait; "Karadeniz'de Değişen Dengeler ve Türkiye", **Karadeniz Araştırmaları**, S. 15, Güz 2007 (YILMAZ, 2007)
- YILMAZ, Meşküre; "Amerika'nın Olmadığı Deniz: Karadeniz", **21. Yüzyıl**, S. 23, Kasım 2010 (YILMAZ, 2010)

ГРИНЕВЕЦКИЙ, Сергей Рафаилович/ ЖИЛЬЦОВ, Сергей Сергеевич/ ЗОНН, Игорь Сергеевич; **Черноморский Узел**, Международные отношения, Москва 2007 (GRİNEVETSKİY, Sergey Rafailoviç/JİLTSOV, Sergey Sergeyeviç/ZONN, İgor Sergeyeviç; **Karadeniz Dügümü**, Mejdunarodniye Otnoşeniya, Moskova 2007), (GRİNEVETSKİY/JİLTSOV/ZONN, 2007)

-----; **Геополитическое Казино Причерноморья**, Восток-Запад, Москва 2009 (GRİNEVETSKİY, Sergey Rafailoviç/JİLTSOV, Sergey Sergeyeviç/ZONN, İgor Sergeyeviç; **Karadeniz'de Jeopolitik Kumarhane**, Vostok-Zapad, Moskova 2009), (GRİNEVETSKİY/JİLTSOV/ZONN, 2009)

КУТОВОЙ, Е. Г.; **Черноморское Экономическое Сотрудничество: Бчера, Сегодня, а Завтра?**, Кубанский госдарственный унивеситет, Краснодар 2004 (KUTOVOY, YE. G.; **Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü: Dün, Bugün, ya Yarın?**, Kubanskiy Devlet Üniversitesi, Krasnodar 2004)

МАСЛОВ, Андрей Михайлович; “Военно-морское сотрудничество в Черном море”, **Международная жизнь**, 2002, Но. 6 (MASLOV, Andrey Mihayloviç; “Karadeniz'de Deniz Kuvvetleri İşbirliği”, **Mejdunarodnaya jizn**, 2002, S. 6)

<http://www.blackseafor.org/>

<http://www.bsec-organization.org/>

<http://www.mfa.gov.tr/>

<http://www.mid.ru>

<http://www.tsk.tr/>

<http://www.turksam.org/tr/>